

**Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα
Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας
Σχολής Κοινωνικών Επιστημών**

Ιωάννης Αθ. Σαρακιώτης

Διπλωματική εργασία τιτλοφορούμενη ως:

***Η αγροτική συνεταιριστική νομοθεσία στην Ελλάδα: Η
τάση ισομορφισμού του συνεταιριστικού θεσμού με τις
κεφαλαιουχικές εταιρείες ενόψει του νόμου 4673/2020***

Επιβλέπων Καθηγητής: Ευάγγελος Νικολαΐδης

Ιούνιος 2020

Περιεχόμενα

Περίληψη / Abstract.....	3
1. Εισαγωγή.....	5
2. Μεθοδολογία.....	9
3. Βιβλιογραφική επισκόπηση.....	11
4. Ιστορική αναδρομή.....	16
5. Περί κεφαλαιουχικών εταιρειών.....	23
6. Ο νόμος 4673/2020 περί συνεταιρισμών.....	28
7. Συμπεράσματα.....	37
Παράρτημα.....	40
Βιβλιογραφία.....	52

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εστιάζει στον θεσμό των αγροτικών συνεταιρισμών στην Ελλάδα, καθώς και στην πορεία του εν λόγω θεσμού στη διαχρονία, με αφορμή τον εσχάτως ψηφισμένο νόμο 4673/2020 με τίτλο «Αγροτικοί Συνεταιρισμοί και Άλλες Διατάξεις» του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Κεντρική πτυχή της μελέτης είναι η εξέταση της τάσης ισομορφισμού του συνεταιριστικού θεσμού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες, ήτοι ο βαθμός σύμπλευσης και ταύτισης των εν λόγω δύο θεσμών και συμπαρομαρτούντων δικαϊκών πλαισίων. Αυτό το στοιχείο, όταν διαπιστώνεται, είναι εξαιρετικά προβληματικό δεδομένου του βασικού αιτούμενου πίσω από την ανάπτυξη του συνεταιριστικού θεσμού, το οποίο σχετίζεται με την εδραίωση ενός εναλλακτικού πλαισίου οικονομικής μεγέθυνσης και εξυπηρέτησης αναγκών. Με άλλα λόγια, οι δύο πτυχές οφείλουν να κινούνται διαζευκτικά και το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό να προστατεύεται και όχι ο ένας να υπονομεύει τον άλλον μέσω της «κυριαρχίας» του σε επίπεδο πρακτικό, δικαίου, και κρατικής μέριμνας.

Γι' αυτόν τον λόγο, περιγράφεται και αναλύεται το πλαίσιο των προβλέψεων του νόμου 4673 του 2020 εν συγκρίσει με το ιστορικό κεκτημένο νομοπαραγωγής στην Ελλάδα με άξονα τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, ενώ αναγιγνώσκεται συγκριτικά και η θεωρία περί της χρηστής παρουσίας του συνεταιριστικού θεσμού. Συνεπώς, εξετάζεται διεξοδικά ο βαθμός εισροής στοιχείων από πλευράς των κεφαλαιουχικών εταιρειών στο θεσμό των συνεταιρισμών και έτσι αναδεικνύεται το επίπεδο αλλοίωσης του συνεταιριστικού θεσμού, με αφορμή τη νομοθετική πρωτοβουλία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων (Ν. 4673/2020). Προς τους εν λόγω σκοπούς, αναλύονται ο προκείμενος νόμος, η αιτιολογική έκθεση και οι τοποθετήσεις των φορέων στην αρμόδια Διαρκή Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου της Βουλής των Ελλήνων, ενώ η θεματική κρίνεται εντός ενός ευρέος και διϊστορικού πλαισίου προκειμένου να εξαχθούν συνολικά συμπεράσματα για την πορεία του συνεταιριστικού θεσμού και τον τρόπο αντιμετώπισής του από την Ελληνική Πολιτεία.

Abstract

The current study gives emphasis on the sector of agricultural cooperatives in Greece and the evolution of this tradition in diachrony, on the occasion of the recently approved no. 4673 law of 2020 under the title ‘Agricultural Cooperatives and Other Provisions’ by the Ministry of Rural Development and Food. The core aspect of the study refers to the examination of the tendency of stock companization of the cooperatives with stock companies, meaning the level of convergence and identification of the two sectors and their relevant legal frameworks. This aspect, when met, is excessively problematic as it is the basic demand behind the development of the cooperatives, which is related to the empowerment of an alternative proposal for economic growth and fulfilment of needs. In other words, the two aspects ought to move disjunctively and this characteristic ought to be protected; the one has to be prevented from subverting the other and dominate at a practical, legal or that of state provision level.

Therefore, the framework of the articles of the law 4673 of 2020 is described and analysed in comparison with the historical legacy of law production in Greece on the basis of agricultural cooperatives, while it is also read comparatively with the theory referring to the thorough presence of cooperatives. For this reason, the level that characteristics of stock companies intrude into the tradition of cooperatives is examined and the level of cooperatives tampering is indicated, on the occasion of the law-making procedure by the Ministry of Rural Development and Food. To these aims, the analysis refers to the said law, its supporting report and the speeches given by formal conveyors to the relevant Standing Committee on Production and Trade of the Hellenic Parliament, while the issue is analysed on a broader and historical context, under the prospect of reaching conclusions on the evolution of cooperatives’ tradition and how these have been managed by the Greek State.

1. Εισαγωγή

Η ανά χείρας μελέτη πραγματεύεται την εξέλιξη του συνεταιριστικού θεσμού στην Ελλάδα εξ απόψεως νομοθετικής κατοχύρωσης και ενδεχόμενης διαχρονικής ενίσχυσής του, μέσω της αποκωδικοποίησης της τάσης ισομορφισμού αυτού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες. Η αφορμή εστίασης στο εν λόγω θέμα δόθηκε από τη σχετικά πρόσφατη νομοθετική πρωτοβουλία του Φεβρουαρίου του 2020 από πλευράς του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, υπό τον τίτλο «Αγροτικοί Συνεταιρισμοί και Άλλες Διατάξεις», η οποία υπερψηφίστηκε και κατέληξε στο νόμο 4673/2020. Πιο συγκεκριμένα, εντός της εργασίας, αναλύεται η τάση ισομορφισμού του συνεταιριστικού θεσμού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες, ήτοι «η τάση εναρμόνιση του συνεταιριστικού δικαίου με το δίκαιο κεφαλαιουχικών εταιρειών» (Δουβίτσα, 2019, σ. 29), αφού πρώτα περιγράφεται η εν Ελλάδι ιστορική μετεξέλιξη σε επίπεδο νομοθετημάτων. Η έννοια του ισομορφισμού (stock companization) συνίσταται «στις διαδικασίες εντός της νομοθεσίας, μέσω των οποίων τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των συνεταιρισμών προσεγγίζουν εκείνα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των κεφαλαιουχικών εταιρειών» (2012, σ. 10).

Το κεντρικό συμπέρασμα της ανάλυσης σχετίζεται με την πασίδηλη αύξηση της τάσης του ισομορφισμού μεταξύ αγροτικών συνεταιρισμών και κεφαλαιουχικών εταιρειών κατόπιν της ψήφισης του νόμου 4673, καθώς καταπατώνται οι συνεταιριστικές αρχές διαμέσου της άλωσης του συνεταιριστικού δικαίου. Υπ' αυτό το πρίσμα ακυρώνεται ο λόγος παρουσίας και λειτουργίας του συνεταιριστικού δικαίου ως αυθύπαρκτο σύστημα κοινωνικοοικονομικής οργάνωσης και εναλλακτικής δικαιοδοτικής διαδικασίας. Καθότι οι προκείμενες εξελίξεις είναι σχετικά πρόσφατες, η πρωτοτυπία της παρούσας εργασίας είναι εξαιρετικά υψηλή, επιχειρώντας με αυτόν τον τρόπο να συμβάλει στη συζήτηση για το μέλλον του θεσμού των συνεταιρισμών στη χώρα μας. Εξέχουσες μελέτες περί τη συγκεκριμένη προβληματική είναι ολιγάριθμες και περιορίζονται, επί της παρούσης, σε επιφυλλίδες στον ημερήσιο και στον περιοδικό τύπο, όπως θα αναδειχθεί κατωτέρω εντός του υποκεφαλαίου της βιβλιογραφικής επισκόπησης.

Η συμβολή της εργασίας έγκειται στην αναγκαιότητα εμπέδωσης και εδραίωσης ενός εναλλακτικού τρόπου οργάνωσης της κοινωνικοοικονομικής διαδικασίας, δεδομένων των παθημάτων και των μαθημάτων που εξήχθησαν από την παρατεταμένη – δεκαετούς και πλέον διάρκειας – οικονομική κρίση, στην οποία

περιήλθε η Ελλάδα και την έφθασε στην οριακή κατάσταση της απώλειας του 25% του Ακαθαρίστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) και σε επίπεδα ανεργίας ύψους 27% (European Parliament, 2013). Καθόσον η εν λόγω κρίση εκτός από οικονομική έχει χαρακτηριστεί ως θεσμική και κοινωνική, κρίσιμο διακύβευμα για τις νομοθετικές πρωτοβουλίες κατά την επαύριον της κρίσης είναι να αντιμετωπίσουν αβελτηρίες του παρελθόντος.

Κατά συνέπεια, ο σκοπός της εργασίας συνδέεται με την υπογράμμιση των γνωρισμάτων των κεφαλαιουχικών εταιρειών, τα οποία εισρέουν στους συνεταιρισμούς τόσο ιστορικά όσο και ειδικότερα στο πλαίσιο του νόμου 4673/2020 (του λεγόμενου «νόμου Βορίδη» από το επίθετο του αρμοδίου Υπουργού έχοντας την πρωτοβουλία της κατάθεσής του). Η καταγραφή των συγκεκριμένων στοιχείων θα υποβοηθήσει στην εξαγωγή ολιστικών συμπερασμάτων περί της αλλοίωσης του συνεταιριστικού θεσμού και της ενδεχόμενης πραγματοποίησης ενός αποφασιστικού πλήγματος εις βάρος των συνεταιρισμών. Συγκεκριμένα, τα βασικά ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία φιλοδοξεί να απαντήσει η παρούσα εργασία, είναι τα εξής: Σε ποιο βαθμό διαπιστώνεται εισροή στοιχείων κεφαλαιουχικών εταιρειών (joint stock companies) στους συνεταιρισμούς ιστορικά, αλλά και εν προκειμένω εντός του νόμου 4673/2020; Παρατηρείται περαιτέρω αλλοίωση του συνεταιριστικού θεσμού στο νόμο 4673/2020 και σε ποιο βαθμό η έκφανση ισομορφισμού εντός του πλαισίου του εν λόγω νόμου κρίνεται μη συμβατή με τους στόχους ανάπτυξης του συνεταιριστικού κεκτημένου;

Τα εν λόγω ερωτήματα θα επιχειρηθεί να απαντηθούν εντός ενός παραγωγικού πλαισίου, ήτοι μέσω της παράθεσης της εισαγωγής, του χρησιμοποιούμενου μεθοδολογικού υποβάθρου και της βιβλιογραφικής επισκόπησης όσον αφορά τόσο το θεωρητικό όσο και το πραγματολογικό σκέλος. Διαμέσου των συγκεκριμένων κεφαλαίων θα οριοθετηθεί η ανάλυση και ως εκ τούτου, θα σκιαγραφηθούν τα βασικά ζητούμενα, τα αντεπιχειρήματα και το κεκτημένο αναφορικά με τα κεντρικά ερευνητικά ερωτήματα. Κατόπιν, θα πραγματοποιηθεί μια σύντομη ιστορική ανασκόπηση με έμφαση στους βασικούς σταθμούς της νομοπαραγωγής περί των συνεταιρισμών και εν τέλει, των τάσεων ισομορφισμού, που φανερώνονταν κατά τις προηγούμενες παρόμοιες με το νόμο 4673/2020 νομοθετικές πρωτοβουλίες των εκάστοτε κυβερνήσεων. Ακολούθως, πριν την καταγραφή των συμπερασμάτων και της τεκμηρίωσης των λαμβανόμενων θέσεων ως προς τα τιθέμενα ερευνητικά ερωτήματα, θα πραγματοποιηθεί η συγκριτική μελέτη –

εντός του πλαισίου δύο διακριτών κεφαλαίων – του εν Ελλάδι πλαισίου περί των κεφαλαιουχικών εταιρειών και του νόμου 4673/2020 περί των αγροτικών συνεταιρισμών. Ο στόχος είναι προφανής και σχετίζεται με την κατάδειξη των ομοιοτήτων και των διαφορών, καθώς και των σημείων υπονόμησης των συνεταιριστικών αρχών υπό το μανδύα του εν λόγω νόμου από τις κεφαλαιουχικές εταιρείες.

Οι συνεταιριστικές αρχές περιγράφουν τη φιλοσοφία και το περιεχόμενο της λειτουργίας των συνεταιρισμών συνιστώντας παράλληλα το αξιακό υπόβαθρό τους. Η υπονόμηση οιασδήποτε πτυχής των εν λόγω αρχών αποτελεί ανασχετικό παράγοντα για την αυτόνομη ανάπτυξη του συνεταιριστικού κινήματος και συνήθως αυτό συμβαίνει χάριν μιας κεντρικής πολιτικής κατεύθυνσης ενίσχυσης και μονοδιάστατης εστίασης στις κεφαλαιουχικές εταιρείες. Συνεπώς, ο έλεγχος περί της ενδεχόμενης τάσης ισομορφισμού του συνεταιριστικού θεσμού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες εντός του νόμου 4673/2020 πραγματοποιείται με κεντρικό άξονα την ενδεχόμενη παραβίαση εν μέρει ή εν όλω των συνεταιριστικών αρχών.

Όπως έχει σαφώς τεθεί από τη Διεθνή Συνεταιριστική Συμμαχία, κατά το παγκόσμιο συνέδριο συνεταιριστικών οργανώσεων στο Μάντσεστερ το 1995, οι συνεταιριστικές αρχές είναι οι εξής:

«1η Αρχή: Εθελοντική και ελεύθερη συμμετοχή

Οι συνεταιρισμοί είναι εθελοντικές οργανώσεις, ανοικτές σε όλα τα πρόσωπα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν τις υπηρεσίες τους και επιθυμούν να αποδεχθούν τις ευθύνες του μέλους, χωρίς διακρίσεις φύλου, κοινωνικού επιπέδου, φυλής, πολιτικών πεποιθήσεων ή θρησκείας.

2η Αρχή: Δημοκρατική διοίκηση εκ μέρους των μελών

Οι συνεταιρισμοί είναι δημοκρατικές οργανώσεις διοικούμενες από τα μέλη τους, τα οποία συμμετέχουν ενεργά στη διαμόρφωση της πολιτικής τους και στην λήψη αποφάσεων. Άνδρες και γυναίκες που προσφέρουν υπηρεσίες ως αιρετοί εκπρόσωποι είναι υπόλογοι στα μέλη. Στους πρωτοβάθμιους συνεταιρισμούς τα μέλη έχουν ίσα δικαιώματα ψήφου (κάθε μέλος μία ψήφο) και στους συνεταιρισμούς ανωτέρου βαθμού οργανώνονται, επίσης με δημοκρατικό τρόπο.

3η Αρχή: Οικονομική συμμετοχή των μελών

Τα μέλη συμμετέχουν ισότιμα και διαχειρίζονται δημοκρατικά το κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Ένα μέρος τουλάχιστον από το κεφάλαιο αυτό αποτελεί συνήθως την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη, συνήθως απολαμβάνουν περιορισμένη

αποζημίωση ή καθόλου για το κεφάλαιο που καταθέτουν για να γίνουν μέλη. Τα μέλη διαθέτουν τα πλεονάσματα για οποιονδήποτε ή για όλους από τους ακόλουθους σκοπούς: α) Ανάπτυξη του συνεταιρισμού, ενδεχομένως με τη δημιουργία αποθεματικών, από τα οποία μέρος, τουλάχιστον, θα είναι αδιανέμητα, β) Απόδοση στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό και γ) Υποστήριξη άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα μέλη.

4η Αρχή: Αυτονομία και ανεξαρτησία

Οι συνεταιρισμοί είναι αυτόνομες οργανώσεις αυτοβοήθειας, διοικούμενες από τα μέλη τους. Εάν συνάπτουν συμφωνίες με άλλους φορείς συμπεριλαμβανομένων των κυβερνήσεων ή αντλούν κεφάλαια από εξωτερικές πηγές, είναι σ' αυτό ελεύθεροι, ακολουθώντας κανόνες που διασφαλίζουν τη δημοκρατική διοίκηση από τα μέλη και διατηρούν την συνεταιριστική αυτονομία.

5η Αρχή: Εκπαίδευση, πρακτική εξάσκηση και πληροφόρηση

Οι συνεταιρισμοί παρέχουν εκπαίδευση και πρακτική εξάσκηση στα μέλη τους, στα αιρετά μέλη της διοίκησης, στα διευθυντικά στελέχη και στους υπαλλήλους, ώστε να μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών τους. Παρέχουν πληροφόρηση στο κοινό – ιδιαίτερα στους νέους και στους διαμορφωτές της κοινής γνώμης– σχετικά με τα οφέλη της συνεργασίας.

6η Αρχή: Συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών

Οι συνεταιρισμοί υπηρετούν με την μέγιστη αποτελεσματικότητα τα μέλη τους και ισχυροποιούν τη συνεταιριστική κίνηση, όταν συνεργάζονται μεταξύ τους δια μέσου οργανώσεων τοπικού, εθνικού, περιφερειακού και διεθνούς επιπέδου.

7η Αρχή: Ενδιαφέρον για την κοινότητα

Οι συνεταιρισμοί εργάζονται για τη βιώσιμη ανάπτυξη των κοινοτήτων τους με πολιτικές που εγκρίνονται από τα μέλη τους.

Ο Συνεταιρισμός στηρίζεται στις αξίες της αυτοβοήθειας, της αυτοευθύνης, της δημοκρατίας, της ισότητας, της ισοτιμίας και της αλληλεγγύης. Τα μέλη στηρίζονται στις ηθικές αξίες της εντιμότητας, της διαφάνειας, της κοινωνικής υπευθυνότητας και της φροντίδας για τους άλλους. Ο συνεταιρισμός φροντίζει για την ανάπτυξη της περιοχής του» (International Co-operative Alliance, 2018).

2. Μεθοδολογία

Το περιεχόμενο και η ιδιοσυστασία της εργασίας δεν αφήνουν περιθώρια επίκλησης μιας μεθοδολογίας με άξονα ενδεχόμενα ερωτηματολόγια ή ποσοτικές μεθόδους. Κατά συνέπεια, η μεθοδολογία συγγραφής της παρούσας εργασίας δεν είναι σύνθετη, υπό την έννοια ότι δεν γίνεται επίκληση επιτόπιας έρευνας (πεδίου) ή συνεντεύξεων, ενώ δεν υλοποιείται και κάποιου είδους ποσοτική ανάλυση με τη χρήση στατιστικών δεδομένων και τη συγκριτική μελέτη τους. Η μελέτη αναπτύσσεται με βάση ποιοτική ανάλυση, η οποία θέτει στο επίκεντρο την απάντηση στα ερευνητικά ερωτήματα κατά τρόπο παραγωγικό μέσω της χρήσης τόσο δευτερογενών πηγών, δηλαδή βιβλιογραφίας αναφερόμενης τόσο στο θεωρητικό όσο και στο πραγματολογικό σκέλος του θέματος, όσο και πρωτογενών όπως νομικά κείμενα και πρακτικά της Βουλής των Ελλήνων.

Διεξοδικότερα, αναφορικά με το θεωρητικό σκέλος καταγράφονται οι εννοιολογικές και ορολογικές επισημάνσεις διαφόρων μελετητών περί του ισομορφισμού (stock compranization), καθώς επίσης παρουσιάζεται και η συνολικότερη συζήτηση περί συνεταιριστικών αρχών και των εγγενών διαφοροποιήσεων των συνεταιριστικών εγχειρημάτων από τις «κλασικές» κεφαλαιουχικές εταιρείες στο επίπεδο του δικαίου, της κουλτούρας οργάνωσης, της αποζήτησης του κέρδους και της διαδικασίας λήψης αποφάσεων. Κατά συνέπεια, παρατίθεται η διαλεκτική περί του θεωρητικού υποβάθρου της μελέτης, το οποίο είναι εξάλλου αναγκαίο, προκειμένου να κατανοηθούν τα αίτια και τα αιτιατά της πορείας της νομοθετικής διαδικασίας στην Ελλάδα ιστορικά, αλλά και κατά την παρούσα χρονική συγκυρία.

Στο πραγματολογικό σκέλος, καταγράφονται οι πλέον σημαίνουσες ιστορικές στάσεις στη νομοπαραγωγή περί συνεταιρισμών στην Ελλάδα με επίκεντρο τα άρθρα και τις κοινοβουλευτικές πρωτοβουλίες, οι οποίες καθόρισαν σε καθοριστικό βαθμό την πορεία του συνεταιριστικού δικαίου. Έχει αναφερθεί ως κριτική προς τη στείρα θεωρία, η οποία δεν αγγίζει τα πραγματικά προβλήματα της καθημερινότητας και τα αντίστοιχα ερωτήματα, ότι δεν δύναται να αγγίζει όσους ανθρώπους σκέφτονται με πρακτικούς όρους. Η γνώση, προκειμένου να είναι «χρήσιμη», πρέπει να έχει οντολογική αναφορά και ως εκ τούτου να εδράζεται σε υπαρκτά προβλήματα και να προσφέρει λύσεις, αλλά και διεξόδους κατά τη διαδικασία λήψης των αποφάσεων εντός του πλαισίου, εν προκειμένω, συλλογικών εγχειρημάτων. Κατ' επέκταση η

ιστορική επισκόπηση πραγματοποιείται υπό όρους «περιοδοποίησης», ήτοι υπό τη λογική επίκλησης συγκεκριμένων χρονικών περιόδων στη βάση κοινών χαρακτηριστικών, που τις διέπουν και τους δίνουν ταυτότητα ως προς τη μοίρα επιφυλασσόμενη στα συνεταιριστικά εγχειρήματα από τις από καιρού εις καιρόν ελληνικές κυβερνήσεις.

Περαιτέρω, το πρωτογενές υλικό (βλ. νόμοι, υπουργικές αποφάσεις ή προεδρικά διατάγματα) θα χρησιμοποιηθεί για την παρουσίαση και τη συγκριτική ανάλυση των βασικών αρχών περί των συνεταιριστικών εγχειρημάτων και των κεφαλαιουχικών εταιρειών στην Ελλάδα. Η περιγραφή εμμένει σε ποιοτικά στοιχεία και ως εκ τούτου, σε λογικά επιχειρήματα περί των ομοιοτήτων και των διαφοροποιήσεων, οι οποίες σε ιστορικό χρόνο αναδεικνύουν την τάση ισομορφισμού ή μη. Διαμέσου, δηλαδή, της συγκριτικής ανάλυσης γίνεται αντιληπτός ο βαθμός κατά τον οποίο το δικαιοκώ πλαίσιο περί συνεταιρισμών έχει αλλοιωθεί ώστε να διαπιστώνεται ότι λαμβάνει χαρακτηριστικά προσομοιάζοντα σε εκείνα των κεφαλαιουχικών εταιρειών.

3. Βιβλιογραφική επισκόπηση

Όπως έχει ήδη επισημανθεί, η βιβλιογραφική επισκόπηση του θέματος είναι σχετικά περιορισμένη, καθώς αυτό αφορά το πρόσφατο νομοθέτημα του 4673/2020 και ως εκ τούτου, οι επιστημονικές αναλύσεις επ' αυτού είναι προς το παρόν ολιγάριθμες. Εκ των ελαχίστων τέτοιων αναλύσεων είναι η δημοσίευση της Ιφιγένειας Δουβίτσα στον ημερήσιο τύπο με τίτλο «Η περίπτωση του νόμου 4673/2020 «Αγροτικοί συνεταιρισμοί και άλλες διατάξεις»» (Εφημερίδα «Αυγή», 6 Απριλίου 2020), κείμενο το οποίο ήρθε να επικαιροποιήσει πρότερες σαφώς εκτενέστερες και σφαιρικότερες αναλύσεις όπως η τιτλοφορούμενη ως «Η ελληνική συνεταιριστική νομοθεσία: Από τον κατακερματισμό στην ενοποίηση» (Δουβίτσα, 2019). Εντός του εν λόγω βιβλίου, αποσαφηνίζονται βασικές έννοιες, καταγράφεται το ιστορικό κεκτημένο όσον αφορά την εν Ελλάδι νομοθεσία και εξάγονται συγκεκριμένα συμπεράσματα σχετικά με την πορεία του θεσμού των συνεταιρισμών διϊστορικά.

Τα θεωρητικά και πραγματολογικά «δάνεια» από τη διεθνή εμπειρία, μέσω επίκλησης χρηστών επιτυχημένων παραδειγμάτων ή αντίστοιχα απευκταίων εκδοχών, είναι απαραίτητα προκειμένου να καταγραφεί μια συνολική θέαση της προβληματικής. Ο Yvon Poitier έχει πραγματοποιήσει μια συνοπτική καταγραφή των νομικών πλαισίων ανά την Ευρώπη υπό τον τίτλο «Νομική και πολιτική αναγνώριση της Κοινωνικής και Αλληλέγγυας Οικονομίας (ΚΑΟ)» (2016). Σε αυτή την επιστημονική δημοσίευσή του, ο Poitier καταλήγει στο ότι «οι δράσεις αναγνώρισης (σ.σ. της ΚΑΟ) είναι αποτέλεσμα διαδικασιών, που συνήθως ξεκινούν και αναζητούνται από τους ίδιους τους δρώντες της ΚΑΟ. Προκειμένου να αναπτύξουν τον τομέα, θέτουν προκλήσεις στους αιρετούς αξιωματούχους σε κάθε επίπεδο διακυβέρνησης για να εισάγει νομοθετικές ρυθμίσεις ή άλλες μορφές πολιτικών και να απαντήσει σε ορισμένες ανάγκες, τις οποίες ούτε το κράτος ούτε οι ιδιωτικές επιχειρήσεις δύνανται να παράσχουν» (Poitier, 2016, σ. 9). Υπ' αυτό το πρίσμα, καταγράφει τον βαθμό σύγκλισης των εθνικών δικαίων ανά την Ευρώπη με το στόχο διάσωσης της ετερότητας του συνεταιριστικού δικαίου και υπογραμμίζει τη σημασία της αυτονομίας των συνεταιρισμών για την εκπλήρωση συγκεκριμένων κοινωνικοοικονομικών αναγκών.

Στο ίδιο μήκος κύματος αλλά αναφερόμενη στο παγκόσμιο επίπεδο, η Crystal Tremblay καταθέτει το άρθρο της με τον τίτλο «Τάσεις της δημόσιας πολιτικής και

εργαλεία υποστηρικτικά προς την Κοινωνική Οικονομία: Διεθνείς εμπειρίες» (2010) καταθέτοντας περιπτώσιολογικές μελέτες από όλες τις ηπείρους. Η Tremblay αναγνωρίζει τα βήματα προόδου των τελευταίων δεκαετιών στην ενίσχυση του συνεταιριστικού θεσμού παγκοσμίως και ιδιαιτέρως στη Λατινική Αμερική, επισημαίνοντας ότι οι κυβερνητικές προβλέψεις οφείλουν να είναι διυπουργικές, καλύπτοντας έτσι το σύνολο του φάσματος των θεματικών των πολιτικών δράσεων. Η ευρύτητα των εν λόγω πολιτικών δράσεων θα εξασφαλίσει την εδραίωση του συνεταιριστικού θεσμού και όχι η μονοθεματική και μονοδιάστατη – σχεδόν ιδεοληπτικών προεκτάσεων – προσήλωση. Αν, για παράδειγμα εν προκειμένω, η νομοθετική πρωτοβουλία του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων κινείται προς τη θετική κατεύθυνση, αυτή και πάλι θα ήταν ανεπαρκής δίχως τη συνεισφορά από πλευράς του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων (τομέας ασφάλισης) ή ενδεχομένως του Υπουργείου Ανάπτυξης και Επενδύσεων (τομέας άντλησης χρηματοδοτικών κεφαλαίων).

Εξίσου κρίσιμα είναι τα ζητήματα απασχόλησης, για παράδειγμα, όπως αυτά τονίζονται εντός του κειμένου του Rafael Chaves υπό τον τίτλο «Δημόσιες πολιτικές και κοινωνική Οικονομία στην Ισπανία και στην Ευρώπη» (2008). Εντός αυτής της δημοσίευσης, ο Chaves επικαλείται το χαρακτηριστικό παράδειγμα της Ισπανίας σε συνάρτηση με ό,τι επικρατεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο, μιας και η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και οι αποφάσεις σε επίπεδο Ευρωπαϊκού Συμβουλίου (ηγετών) καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τα όρια των δημόσιων πολιτικών σε εθνικό επίπεδο. Η καλλιέργεια του συνεταιριστικού θεσμού ήρθε σε αυτή την περίπτωση να καλύψει συγκεκριμένες επιτακτικές ανάγκες του πληθυσμού, οι οποίες δεν καλύπτονταν έως τότε μέσω του παραδοσιακού πλαισίου κοινωνικοοικονομικής λειτουργίας και ανάπτυξης (βλ. Σχεδιάγραμμα 3 εντός του Παραρτήματος, European Commission, 2012).

Παρομοίως και στην Ελλάδα οι συνεταιρισμοί απέκτησαν ιδιαίτερη σημασία και φάνηκε ότι θα μπορούσαν – με την κατάλληλη υποστήριξη στο επίπεδο των δημοσίων πολιτικών – να συμβάλουν καθοριστικά στην εξεύρεση λύσεων και διεξόδων, ιδιαιτέρως εν μέσω της μεγάλης σε διάρκεια και ένταση, καθώς και επώδυνης οικονομικής κρίσης. Ο τομέας των αγροτικών συνεταιρισμών προσφέρει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, καθώς «η παραγωγή τροφίμων συνιστά κρίσιμο χώρο διεκδίκησης οικονομικής δύναμης και πολιτικής εξουσίας και αναπόφευκτα πεδίο ιδεολογικής και επιστημονικής αντιπαράθεσης. Οι οικονομικές και πολιτικές

εξελίξεις σε συνδυασμό με τις εφαρμογές της επιστήμης και της τεχνολογίας, θέτουν διαρκώς νέα ερωτήματα, μετατοπίζουν τα υφιστάμενα πεδία επιστημονικού διαλόγου και ιδεολογικής αντιπαράθεσης, αναβιώνουν παλαιά και δημιουργούν νέα. Εάν τα θιγόμενα στρώματα της κοινωνίας δεν κατορθώσουν να ανακτήσουν τον έλεγχο των εξελίξεων, τότε οι επιπτώσεις για το περιβάλλον και για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού αναμένεται να είναι εξαιρετικά επώδυνες, ενώ σε ενδεχόμενες περιβαλλοντικές και διατροφικές κρίσεις είναι πιθανό να υπάρξουν και ευρύτερες επιπτώσεις σε ιστορικά κεκτημένα» (Νικολαΐδης, 2010).

Κατόπιν, εντός του πλαισίου μιας σχετικής βιβλιογραφίας, έχουν κατατεθεί εισηγήσεις, όπως αυτή της Ana Cecilia Dinnerstein (2017, μτφ. Ιφιγένειας Δουβίτσα) υπό τον τίτλο «Συν-διαμόρφωση των πολιτικών ή όραμα για ένα άλλο μέλλον; Οι πρακτικές της ΚΑΛΟ και το ζήτημα της μετατροπής τους σε πολιτικές», αναφορικά με τη δυνατότητα καλλιέργειας των ιδανικών συνθηκών ανάπτυξης και εμπέδωσης του συνεταιριστικού θεσμού. Στο εν λόγω κείμενο παρατίθεται η έννοια της «προεικόνισης» ως το πλαίσιο επικοινωνίας παραδειγμάτων προς μίμηση προς την κοινωνία, έτσι ώστε να εδραιωθεί η πεποίθηση της δυνατότητας επιτυχίας του συνεταιριστικού θεσμού. Εντός της παρούσας εργασίας, η «προεικόνιση» αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς η τάση ισομορφισμού του συνεταιριστικού θεσμού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες παύει τη δυνατότητα των συνεταιρισμών να καταδείξουν τη δυνατότητά τους να εκπληρώνουν ανάγκες κατά τρόπο διαζευκτικό, δυναμικό και εναλλακτικό, ενώ οι κεφαλαιουχικές εταιρείες εδραιώνουν τη θέση τους εις βάρος των συνεταιρισμών δίχως οι τελευταίοι να έχουν καταφέρει να επικοινωνήσουν πρώτα κάποιο θετικό προηγούμενο.

Προς αυτή την κατεύθυνση, πολλά διδάγματα προσφέρει το κείμενο των Marguerite Mendell και Beatrice Alain υπό τον τίτλο «Αξιολογώντας τη σύσταση της ισχύουσας δημόσιας πολιτικής για την Κοινωνική και Αλληλέγγυα Οικονομία υπό μία συγκριτική πτυχή: Η αποτελεσματικότητα των συνεταιριστικών διαδικασιών για την από κοινού δημιουργία δημόσιας πολιτικής» (2013). Επικαλούμενες παραδείγματα από την Ανδαλουσία και το Κεμπέκ, οι δύο συγγραφείς επισημαίνουν την αναγκαιότητα συμπόρευσης και συνεννόησης των συνεταιριστικών εγχειρημάτων με τους εκάστοτε και κατά τόπους κυβερνώντες, καθώς και την κυβερνητική διαθεσιμότητα να συμπράξει σε τέτοιου περιεχομένου και τέτοιας κατεύθυνσης πολιτικές. Όπως ενδεικτικά υπογραμμίζουν, «σε όλες τις χώρες, η ιστορία και το

θεσμικό πλαίσιο διαδραματίζουν έναν ρόλο στον καθορισμό των εμποδίων και των προτεραιοτήτων των διάφορων δρώντων» (Mendell και Alain, 2013, σ. 17).

Ενδεχόμενα ιδεοληπτικά πρόσημα, προκαταλήψεις και συντηρητικές αντιλήψεις δύνανται να δημιουργήσουν τεράστια προβλήματα στην ομαλή ανάπτυξη του συνεταιριστικού θεσμού, οδηγώντας αυτόν έως και στην εξαϋλωση. Η σχετική αρνητική εμπειρία αναπαραγωγής στερεοτυπικών αντιλήψεων από τον αγροτικό χώρο είναι μεγάλη στην ελληνική περιπτωσιολογία και, όπως διαφαίνεται εντός του νόμου 4673/2020, η οικονομική κρίση δεν φάνηκε να τη διαταράσσει σε επίπεδο τουλάχιστον εφαρμόσιμης πολιτικής. Τα αιτιατά είναι γνωστά, πολλαπλώς βιβλιογραφημένα και πασίδηλα. Εντούτοις, οι αιτίες καταγράφονται εντός ενός επιστημονικού άρθρου του Ευάγγελου Νικολαΐδη υπό τον τίτλο «Μύθοι και στερεότυπα για τον αγροτικό χώρο: Η γεωγραφική διάσταση» (2008). Όπως τεκμαίρεται, αυτές είναι «η εμμονή σε θεωρητικά σχήματα που οικοδομούνται σε απλουστευτικές ή/και μη ρεαλιστικές υποθέσεις κυρίως των νεοκλασικών οικονομικών η ανεπαρκής ανάλυση της πραγματικότητας λόγω παράβλεψης ή/και άγνοιας των υποθέσεων στις οποίες στηρίζονται τα θεωρητικά σχήματα· τα στεγανά ανάμεσα στις επιμέρους κοινωνικές επιστήμες και η συνακόλουθη μη διεπιστημονική ανάλυση του αγροτικού χώρου· η έλλειψη αμφίδρομης επικοινωνίας ανάμεσα στη θεωρία και στην εφαρμοσμένη έρευνα και ειδικότερα η αδυναμία/καθυστέρηση αφομοίωσης των αλλαγών, με αποτέλεσμα τον ετεροχρονισμένο εμπλουτισμό της θεωρίας με τα ερευνητικά αποτελέσματα· η γενίκευση και η αδυναμία διάγνωσης των διαφοροποιήσεων ο μηχανιστικός τρόπος με το οποίο αναπαράγεται η βιβλιογραφία, αναλύεται η πραγματικότητα και μεταφέρονται ξένα πρότυπα· η αδυναμία διατύπωσης σοβαρών προτάσεων σε κρίσιμα ζητήματα αγροτικής πολιτικής» (Νικολαΐδης, 2008, σ. 37).

Σε οποιαδήποτε περίπτωση, τα συνεταιριστικά εγχειρήματα συνδέουν τη λειτουργία τους με συγκεκριμένες έννοιες και αξίες προς εξυπηρέτηση ανάλογων αναγκών, ενώ το προκείμενο εννοιολογικό πλαίσιο παρατίθεται σε διάφορα σημεία της ανά χειράς εργασίας. Για παράδειγμα, αξίες μνείας είναι η έννοια της κοινωνίας πολιτών (civil society), η οποία «αποτελείται από οργανισμούς, θεσμούς και άτομα που τοποθετούνται ανάμεσα στο κράτος, στην αγορά και στην οικογένεια και που συνεργάζονται εθελοντικά για την προώθηση κοινών στόχων» (Αφουξενίδης, 2008) ή εκείνη του κοινωνικού κεφαλαίου (social capital), το οποίο σχετίζεται – είτε ατομικά (άθροισμα ατομικών κεφαλαίων – μαρξιστική αντίληψη) είτε συλλογικά (συγκαιρινή

αντίληψη) – με τη συγκρότηση σχέσεων στη βάση της ωφέλειας και ως εκ τούτου, οι ανθρώπινες σχέσεις ή αυτές εντός των ορίων της κοινωνίας αναγιγνώσκονται και αναλύονται υπ' αυτό το πρίσμα (Κονιόρδος, 2006). Τέλος, ευρέως χρησιμοποιούμενη είναι και η έννοια της κοινωνικής καινοτομίας (social innovation), η οποία – κατά τον ορισμό της Ευρωπαϊκής Επιτροπής – συνδέει «την ανάπτυξη και πραγμάτωση νέων ιδεών (προϊόντα, υπηρεσίες και μοντέλα) με στόχο την ικανοποίηση κοινωνικών αναγκών και τη δημιουργία νέων κοινωνικών σχέσεων και συνεργατικών σχημάτων. Αντικατοπτρίζει τις νέες απαντήσεις στα επιτακτικά κοινωνικά αιτήματα, τα οποία επηρεάζουν τη διαδικασία των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Αποσκοπεί στη βελτίωση της ανθρώπινης ευημερίας. Οι κοινωνικές καινοτομίες είναι καινοτομίες κοινωνικές (sic) τόσο ως προς τους στόχους όσο και ως προς τα μέσα τους. Είναι καινοτομίες, οι οποίες δεν είναι καλές μόνο για την κοινωνία, αλλά ενδυναμώνουν την ικανότητα των ατόμων να δρουν» (European Commission, 2013).

Οι ως άνω έννοιες κατέχουν διακριτή σημασία, καθότι μέσω της λειτουργίας ενός συνεταιρισμού προωθείται μετ' επιτάσεως η ιδέα της καλλιέργειας νέων κοινωνικών σχέσεων, προάγεται η ευρύτερη αλληλοβοήθεια και συνεργασία μεταξύ ομοειδών σχημάτων και όλα αυτά με κεντρικό στόχο την εξυπηρέτηση κοινωνικών αναγκών. Τα προαναφερθέντα δύνανται να προωθηθούν μέσω δημοσίων πολιτικών κατά αποτελεσματικό τρόπο, ο οποίος αποτρέπει την τάση ισομορφισμού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες, αλλά στην περίπτωση του 4673/2020, αυτό δεν φαίνεται να συμβαίνει. Κατά συνέπεια, διαπιστώνεται υποδαύλιση της προσπάθειας εξυπηρέτησης συγκεκριμένων κοινωνικών αναγκών και απάντησης σε προκείμενες προκλήσεις υπό την άγνοια της κοινωνίας πολιτών, υποτίμηση του κοινωνικού κεφαλαίου και επικράτηση των προαναφερθεισών χαρακτηριστικών στερεοτυπικών αντιλήψεων ως προς την κοινωνική καινοτομία.

4. Ιστορική αναδρομή

Έχει ήδη παρατεθεί ανωτέρω, μέσω επίκλησης άλλης βιβλιογραφικής πηγής, ότι η έννοια του ισομορφισμού (stock companization) συνίσταται «στις διαδικασίες εντός της νομοθεσίας, μέσω των οποίων τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των συνεταιρισμών προσεγγίζουν εκείνα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των κεφαλαιουχικών εταιρειών» (Henrÿ, 2012, σ. 10). Οι κεφαλαιουχικές εταιρείες εμπεριέχουν στη φιλοσοφία τους και εν τέλει, δομούν τη λειτουργία τους με γνώμονα τη μεγιστοποίηση της κερδοφορίας, ενώ διαμορφώνουν το σύστημα λήψης αποφάσεών τους κατά τρόπο ευκρινώς ιεραρχημένο και καθετοποιημένο, με σαφή την απουσία δημοκρατικών διαδικασιών συναπόφασης, αναδιανομής του κέρδους και θεσμικά κατοχυρωμένης λογοδοσίας προς τα μέλη τους. Κατά συνέπεια, το πρόσημό τους δεν είναι κοινωνικό, παρά μόνο αμιγώς εναρμονισμένο με τον τυπικό «οικονομικό ορθολογισμό» (economic rationale) της προσήλωσης στη μεγιστοποίηση του κέρδους. Η ύπαρξη ενός πλέγματος οικονομικής λειτουργίας με άξονα τη διαρκώς διευρυνόμενη συσσώρευση κεφαλαίου συνυφαίνεται με ένα πλαίσιο – τρόπον τινά – «αυτοπροστασίας» του συγκεκριμένου «ορθολογισμού». Με άλλα λόγια, η «παρείσφρηση» και άνθηση εναλλακτικών (και κατ' επέκταση κοινωνικών και αλληλέγγυων) μορφών τυπικής λογικής απαιτεί επίσημη θεσμική προστασία, καθότι η επιβίωσή τους κρίνεται αμφίβολη εν τω μέσω ενός τέτοιου τύπου και περιεχομένου ανταγωνισμού.

Γι' αυτό το λόγο, η ανάπτυξη του συνεταιριστικού θεσμού και στην Ελλάδα απαιτεί την αρωγή της Πολιτείας, δεδομένο το οποίο δεν είναι φυσικά αυτονόητο, ενώ έχει γνωρίσει πληθώρα διακυμάνσεων πριν φθάσουμε στο νόμο 4673 του 2020 του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων. Κατ' ουσία, πριν προχωρήσουμε στην εξέταση της τιθέμενης υπόθεσης εργασίας περί ισομορφισμού του συνεταιριστικού θεσμού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες, αξίζει να πραγματοποιηθεί μία συνοπτική ανασκόπηση της μεταχείρισης της έννοιας του συνεταιριστικού θεσμού στο ελληνικό δίκαιο διϊστορικά. Στο συνταγματικό επίπεδο, η έννοια του συνεταιρισμού κατοχυρώνεται για πρώτη φορά ως διακριτή κατά το Σύνταγμα του 1952 μέσω του άρθρου 109 με τη συνοπτική, ενιαία και σαφή διατύπωση: «Οι συνεταιρισμοί, γεωργικοί και αστικοί, τελούσιν υπό την προστασίαν του Κράτους, μεριμνώντος συστηματικώς υπέρ της αναπτύξεως αυτών», ενώ του συγκεκριμένου άρθρου ακολουθεί και ερμηνευτική δήλωση σύμφωνα με την οποία

«η κατά νόμον σύστασις αναγκαστικού συνεταιρισμού δεν αντιβαίνει, ως τοιαύτη, εις το Σύνταγμα» (Σύνταγμα της Ελλάδος του 1952, άρθρο 109, σ. 17).

Η εισαγωγή της έννοιας του συνεταιρισμού για πρώτη φορά στη συνταγματική τάξη της χώρας ενέχει εξέχουσα σημασία και δίνει το στίγμα της δυναμικής και πολλά υποσχόμενης μεταπολεμικής πορείας του θεσμού. Η εν λόγω διαδικασία τελεσφορεί με το Ελληνικό Σύνταγμα του 1975, όταν μέσω της φράσης «οι πάσης φύσεως γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί αυτοδιοικούνται κατά τους όρους του νόμου και του καταστατικού των, τελούντες υπό την προστασίαν και εποπτείαν του Κράτους, υποχρεωμένου να μεριμνά δια την ανάπτυξιν αυτών», κατοχυρώνεται ο θεσμός στο άρθρο 12, παράγραφο 5. Συνολικά, όπως επικαιροποιήθηκε και αποτυπώθηκε εντός των πέντε παραγράφων του άρθρου 12 του Αναθεωρημένου Συντάγματος του 2001, περί του «Δικαιώματος του Συνεταιρίζεσθαι» (Μέρος Β' περί Ατομικών και Κοινωνικών Δικαιωμάτων): «(1) Οι Έλληνες έχουν το δικαίωμα να συνιστούν ενώσεις και μη κερδοσκοπικά σωματεία, τηρώντας τους νόμους, που ποτέ όμως δεν μπορούν να εξαρτήσουν την άσκηση του δικαιώματος αυτού από προηγούμενη άδεια. (2) Το σωματείο δεν μπορεί να διαλυθεί για παράβαση του νόμου ή ουσιώδους διάταξης του καταστατικού του, παρά μόνο με δικαστική απόφαση. (3) Οι διατάξεις της προηγούμενης παραγράφου εφαρμόζονται αναλόγως και σε ενώσεις προσώπων που δεν συνιστούν σωματείο. (4) Οι γεωργικοί και αστικοί συνεταιρισμοί κάθε είδους αυτοδιοικούνται σύμφωνα με τους όρους του νόμου και του καταστατικού τους και προστατεύονται και εποπτεύονται από το Κράτος, που είναι υποχρεωμένο να μεριμνά για την ανάπτυξή τους. (5) Επιτρέπεται η σύσταση με νόμο αναγκαστικών συνεταιρισμών που αποβλέπουν στην εκπλήρωση σκοπών κοινής ωφέλειας ή δημόσιου ενδιαφέροντος ή κοινής εκμετάλλευσης γεωργικών εκτάσεων ή άλλης πλουτοπαραγωγικής πηγής, εφόσον πάντως εξασφαλίζεται η ίση μεταχείριση αυτών που συμμετέχουν» (Σύνταγμα της Ελλάδος του 2001, άρθρο 12, παράγραφοι 1, 2, 3, 4 και 5, σ. 3).

Με τις ως άνω διατάξεις, κατοχυρώθηκε το δικαίωμα σύστασης συνεταιρισμού από τους πολίτες, ενώ παράλληλα διασφαλίστηκε η συνολική διαδικασία μέσω της εδραίας παρουσίας του κράτους δικαίου και της διάκρισης των εξουσιών, καθώς η ενδεχόμενη διάλυση σωματείου θα δύνατο να προκύψει μόνο κατόπιν δικαστικής απόφασης και όχι κάποιας κυβερνητικής ή υπουργικής – ανέλεγκτης ή μερικώς ελεγκτέας – απόφασης. Επιπροσθέτως, το πλέον σημαντικό στοιχείο είναι ότι διασφαλίζεται το αυτοδιοίκητο των γεωργικών και αστικών

συνεταιρισμών κάθε είδους, ενώ η προστασία του Κράτους σχετίζεται και επεκτείνεται στην ανάπτυξή τους. Αναγνωρίζεται συνταγματικά, δηλαδή, η αδύναμη θέση στην οποία βρίσκονται ώστε να ανταπεξέλθουν στον αδυσώπητο ανταγωνισμό της οικονομίας της αγοράς και αφού γίνεται παραδεκτή η αναγκαιότητα λειτουργίας και καθ' αυτής της ύπαρξής τους, εναπόκειται στα καθήκοντα και στις υποχρεώσεις της εκάστοτε κυβέρνησης να μεριμνά διά των νομοθετικών πρωτοβουλιών και των υπουργικών αποφάσεων για τους συνεταιρισμούς. Το εν λόγω στοιχείο είναι ιδιαίτερα σημαντικό αν ληφθεί υπ' όψιν ότι ο ισομορφισμός του συνεταιριστικού θεσμού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες συνιστά καθ' αυτόν καταστρατήγηση της αυτοτέλειας των συνεταιρισμών και εν τέλει, άρνηση άσκησης εκ μέρους του κράτους της υποχρέωσής του να τους προστατεύσει και να τους αναπτύξει κατά τρόπο σύντονο, μεθοδικό, συνεπή και εναργή.

Πέραν της συνταγματικής κατοχύρωσης, υπάρχει η νομοθετική αναγνώριση και διασφάλιση της λειτουργίας των συνεταιρισμών, όπως αυτή προέκυψε για πρώτη φορά εντός του Ελληνικού Συντάγματος του 1915, με γενικό νόμο και κατ' επέκταση χωρίς διάκριση μεταξύ αστικών και αγροτικών συνεταιρισμών, κάτι που συνέβη εν τέλει σε νομοθετικό διάταγμα του 1925. Όπως έχει αναφερθεί, «με βάση τη διάκριση αυτή η νέα παράγραφος όρισε διαφορετικά υπουργεία ως αρμόδια για την έγκριση του εκάστοτε συνεταιριστικού καταστατικού (το Υπουργείο Γεωργίας για τους γεωργικούς συνεταιρισμούς και το Υπουργείο Εργασίας για τους αστικούς)» (Δουβίτσα, 2019, σ. 37). Η νομοθετική εξέλιξη του 1915 επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου αποτέλεσε προάγγελο της αγροτικής μεταρρύθμισης του 1917 (Β' Αγροτική Μεταρρύθμιση, μετά την Α' Αγροτική Μεταρρύθμιση επί κυβερνήσεως Αλέξανδρου Κουμουνδούρου το 1871) και των νέων δεδομένων, που αυτή έφερε στην πραγματικότητα των γεωργικών εκμεταλλεύσεων της ελληνικής επαρχίας ως μέρος μιας σειράς πολιτικών, οι οποίες είχαν στόχο την αποκατάσταση των εκατοντάδων χιλιάδων προσφύγων και τη διανομή γαιών στους καλλιεργητές ανά την επικράτεια.

Όπως έχει εύστοχα περιγραφεί: «Το ελληνικό κράτος από την πρώτη στιγμή της σύστασής του υιοθέτησε τα δυτικά πρότυπα, τουλάχιστον σε πολιτικό και θεσμικό επίπεδο. Για το λόγο αυτό η μετάβαση από το σύστημα που εφαρμοζόταν αιώνες επί Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στο νέο ήταν αναγκαστική, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό του πληθυσμού δεν κατείχε κανένα τίτλο ιδιοκτησίας της γης που πατροπαράδοτα νεμόταν και καλλιεργούσε. Η καταπίεση των γαιοκτημόνων που

κατείχαν τίτλους ιδιοκτησίας απέναντι σε αυτό το τμήμα του πληθυσμού ήταν μεγάλη. Οι γαιοκτήμονες απαιτούσαν την υπογραφή μισθωτηρίων συμβολαίων από τους καλλιεργητές με όρους επαχθείς, ενώ χρησιμοποιήθηκε κρατική και ιδιωτική βία, προκειμένου οι γαιοκτήμονες να επιβάλλουν τους όρους τους στους καλλιεργητές, να υπογράψουν συμβόλαια, να δώσουν το γεώμορο ή να παραιτηθούν από τα δικαιώματά τους στη γη» (Παππά, 2006, σ. 12). Η κατάτμηση των μεγάλων ιδιοκτησιών και ο πολλαπλασιασμός των μικρών θα ωθούσε αργά ή γρήγορα τους ιδιοκτήτες καλλιεργητές να συμπράξουν και να συνεργαστούν προς αναζήτηση καλύτερων τιμών πώλησης των προϊόντων τους στις αγορές ή και καινοτόμων πρακτικών αύξησης και βελτίωσης της ποιότητας της παραγωγής (Παπαδόπουλος, 2018).

Υπ' αυτό το πρίσμα, οι συνεταιρισμοί και συγκεκριμένα η ανάπτυξή τους, η λειτουργία τους και η κρατική μέριμνα γι' αυτούς συνυφάνθηκαν με τις διαπιστωμένες υπάρχουσες και συνεχώς προκύπτουσες ανάγκες βάσει του ευρύτερου πολιτικού και κοινωνικού πεδίου. Πέραν των πολλαπλών θετικών αποτελεσμάτων στο πεδίο της κοινωνικής συνοχής και δικαιοσύνης, η μετατροπή των μικροκαλλιεργητών σε μικροϊδιοκτήτες ενείχε, ως άμεση συνέπεια, τη αύξηση της δυσκολίας πρόσβασής τους στο προκείμενο, ήτοι την ευρεία καταναλωτική αγορά και αγορά πιστώσεων. Μάλιστα, το εν λόγω δεδομένο παρουσίασε στοιχεία επιδείνωσης κατά τις επόμενες δεκαετίες, καθόσον τόσο το μέγεθος της αγοράς όσο και οι απαιτήσεις συνεχώς διευρύνονταν, με αποτέλεσμα την άνοδο του ανταγωνισμού και την απαίτηση μεγαλύτερης παραγωγικής δυνατότητας σε συνδυασμό με την τήρηση του αναγκαίου υποστηρικτικού πλαισίου του αγροτικού εισοδήματος και της υψηλής ποιότητας ζωής των ανθρώπων της πρωτογενούς παραγωγής.

Η εν λόγω προβληματική συνδέεται άρρηκτα με αυτή της παρούσας εργασίας περί του νόμου 4673/2020, καθώς εστιάζει στους αγροτικούς συνεταιρισμούς. Τη διάσπαση της συνεταιριστικής νομοθεσίας συναντάμε στο νόμο 921/1979, ο πρώτος ο οποίος αναφέρεται κατ' αποκλειστικότητα στους αγροτικούς συνεταιρισμούς. Η διάσπαση αιτιολογήθηκε από το «βασικό λειτουργικό ρόλο στην οργάνωση της οικονομίας της χώρας, καθώς και υποβοηθητικό των κρατικών δραστηριοτήτων στον τομέα της γεωργίας», ενώ παράλληλα υπογραμμίστηκε «η ιδιαίτερη φυσιογνωμία των γεωργικών συνεταιρισμών και ο σπουδαίος ρόλος που διαδραμάτισαν στην ελληνική οικονομία συγκριτικά με τους αστικούς συνεταιρισμούς οδήγησε στην ανάγκη αυτοτελούς και διακριτής νομοθετικής αντιμετώπισής τους» (Δουβίτσα, 2019, σ.σ.

37–38), στο πνεύμα ακριβώς της εξυπηρέτησης διαρκώς μεταβαλλόμενων αλλά κατά βάση διαχρονικών αναγκών της κοινωνίας σε διάφορες φάσεις της ελληνικής ιστορίας και υπό το βάρος του συνολικού πλαισίου των πολιτικών εξελίξεων. Βέβαια, οφείλεται να σημειωθεί ότι η προϋπάρχουσα διάσπαση, η οποία πολλαπλασιάστηκε τα επόμενα χρόνια οδήγησε στον κατακερματισμό του συνεταιριστικού δικαίου κατά τρόπο που φανέρωνε μία έλλειψη σύνδεσης μεταξύ επιμέρους νομοθετημάτων, τα οποία ωστόσο ασχολούνται κατά τα λοιπά με το ίδιο προκείμενο: την έννοια του συνεταιρισμού και το περιεχόμενο της δραστηριοποίησης εντός του πλαισίου του. Η επίκληση διαφορετικών νομοθετικών εργαλείων για το ίδιο αυτό προκείμενο δημιουργεί στρεβλές εντυπώσεις ως προς την ουσία και το περιεχόμενο της έννοιας του συνεταιρισμού και εν τέλει, οδηγεί στην υπονόμηση του αξιακού υποβάθρου, που αυτός πρεσβεύει.

Ο νόμος 921/1979 υπήρξε ο πρώτος μιας σειράς νομοθετικών πρωτοβουλιών των μεταπολιτευτικών κυβερνήσεων, καθότι η επίταση των αναγκών επέφερε αντίστοιχη επίταση των ρυθμίσεων και του προτάγματος εναρμονισμού της νομοθεσίας με την πραγματικότητα στο επίπεδο των κοινωνικοπολιτικών μείζονων ζυμώσεων. Εν προκειμένω, ακολούθησαν οι νόμοι 1541/1985, 2169/1993 και 2810/2000, ενώ ο τελευταίος αντικαταστάθηκε κατά μεγάλο βαθμό από το νόμο 4015/2011 (Δουβίτσα, 2019, σ. 38). Ο νόμος 4384 του 2016 συνιστά την τελευταία νομοθετική εξέλιξη πριν τον εξεταζόμενο εντός της ανά χειράς εργασίας νόμο 4673/2020. Ο νόμος 4384/2016 έθεσε ως προτεραιότητα την απλοποίηση της διαδικασίας σύστασης ενός συνεταιρισμού, όπως επίσης και τη δημιουργία συνθηκών εύνοιας της λειτουργίας του διαμέσου της εμπέδωσης της οικονομικής ευρωστίας του.

Εν προκειμένω, έκανε σεβαστή την αυτοτέλεια του Αγροτικού Συνεταιρισμού (ΑΣ) και το συνεπικουρικό χαρακτήρα της εμπλοκής της Πολιτείας διαμέσου του άρθρου 18, κεφάλαιο ΣΤ': «Η εποπτεία επί των ΑΣ ασκείται από το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων δια της Διεύθυνσης Οικονομικών Ελέγχων και Επιθεώρησης, στο εξής αρμόδια αρχή. Η εποπτεία αφορά τη σύννομη λειτουργία και την υποβοήθηση του έργου των ΑΣ, τη διαπίστωση της νομιμότητας των πράξεων και την ορθή εφαρμογή των διατάξεων του νόμου, του καταστατικού και των αποφάσεων των οργάνων διοίκησης, και περιλαμβάνει, ιδίως, την τήρηση των διατάξεων των νόμων, του καταστατικού και των αποφάσεων των γενικών συνελεύσεων, την τήρηση του μητρώου του άρθρου 19 και την αξιολόγησή τους μέσω αυτού, την εξακρίβωση

της αλήθειας των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και γενικά των βιβλίων και στοιχείων που τηρούνται από τους ΑΣ, καθώς και την εξακρίβωση της καταβολής της αξίας των συνεταιρικών μερίδων ή άλλων ληξιπρόθεσμων οικονομικών υποχρεώσεων των μελών τους» (Νόμος 4384/2016, ΦΕΚ 78/Α/26–4–2016, κεφάλαιο ΣΤ', άρθρο 18).

Παράλληλα, έθεσε σαφείς κανόνες ως προς τη χρηστή οικονομική διαχείριση και κατ' επέκταση τη διαφάνεια, η οποία θα διασφάλιζε την εγκυρότητα και την αξιοπιστία του θεσμού, προκειμένου αυτός να επιβιώσει αυτοτελώς και δυναμικά έναντι των κεφαλαιουχικών εταιρειών. Χαρακτηριστικό, μεταξύ άλλων, ήταν το άρθρο 23, κεφάλαιο Ζ' και συγκεκριμένα ως προς τις παραγράφους 3 και 4: «(3) Από τα πλεονάσματα κρατείται ποσοστό δέκα τοις εκατό (10%) για το σχηματισμό τακτικού αποθεματικού. Η κράτηση αυτή παύει να είναι υποχρεωτική όταν το τακτικό αποθεματικό φθάσει στο ύψος του συνολικού ποσού των υποχρεωτικών μερίδων των μελών του ΑΣ και επαναφέρεται αν το τακτικό αποθεματικό υστερήσει έναντι του συνολικού ποσού των μερίδων των μελών. Το καταστατικό μπορεί να προβλέπει μεγαλύτερο ποσοστό κράτησης. Το μέρος των πλεονασμάτων που μεταφέρεται στο τακτικό αποθεματικό λογίζεται ως ισόποση εισφορά των μελών. Αν το καταστατικό προβλέπει συμμετοχή των προαιρετικών μερίδων στα πλεονάσματα τα ποσά που αναλογούν αφαιρούνται πριν από οποιαδήποτε άλλη χρησιμοποίηση των πλεονασμάτων. (4) Το υπόλοιπο των πλεονασμάτων, που απομένει μετά την κράτηση της παραγράφου 3, διατίθεται για την: (α) Απόδοση στα μέλη, ανάλογα με τις συναλλαγές τους με τον ΑΣ. (β) Ανάπτυξη του ΑΣ. (γ) Υποστήριξη δραστηριοτήτων κοινωνικού σκοπού και εφαρμογή δράσεων βιώσιμης ανάπτυξης της κοινότητας όπου δραστηριοποιείται ο ΑΣ, σε ποσοστό που καθορίζεται από το καταστατικό του ΑΣ. Για τον σκοπό της περίπτωσης αυτής μπορεί να διατίθεται και μέρος των κερδών της παραγράφου 1 με απόφαση της γενικής συνέλευσης. (δ) Εκπαίδευση και επιμόρφωση των μελών του ΑΣ, σε ποσοστό τουλάχιστον δύο τοις εκατό (2%) των πλεονασμάτων» (Νόμος 4384/2016, ΦΕΚ 78/Α/26–4–2016, κεφάλαιο ΣΤ', άρθρο 23, παράγραφοι 3 και 4).

Όπως θα καταδειχθεί εντός των επομένων κεφαλαίων, ο νόμος 4384/2016 συνυφάνθηκε με τα κεντρικά αιτούμενα της διάκρισης και της προστασίας των συνεταιρισμών από τις κεφαλαιουχικές εταιρείες, δεδομένα τα οποία καταστρατηγήθηκαν και οδήγησαν στον ισομορφισμό επ' αφορμή του νόμου 4673/2020. Ο 4384/2016 σίγουρα δεν κάλυψε το απόλυτο των αιτουμένων, μιας και η

συνολική πίεση προς την ελληνική κυβέρνηση της περιόδου λόγω της συνέχισης των προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής και της παρουσίας των «Θεσμών», ήταν σαφώς μεγάλη. Όμως, δεδομένων των δυσμενών συνθηκών, επιχείρησε να θέσει όρια και προϋποθέσεις υπό το σκεπτικό της στήριξης του εναλλακτικού συνεταιριστικού πλαισίου, ενώ συνέστησε ένα αποφασιστικό βήμα κάλυψης επιτακτικών κοινωνικών αναγκών, οι οποίες είχαν προκύψει εξαιτίας της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης και είχαν μετατραπεί σε παγιωμένα πλέον αιτήματα της ελληνικής κοινωνίας ως απόρροια των επιμέρους δημιουργούμενων προβλημάτων (π.χ. η δραματική μείωση της απασχόλησης, το λεγόμενο “brain drain”, η μείωση της κατανάλωσης, η πίεση (και) της αγροτικής παραγωγής, η ελαστικοποίηση των μορφών εργασίας, η υπονόμηση βασικών κατακτήσεων στο επίπεδο της εργατικής νομοθεσίας, η αναζήτηση καινοτόμων πρακτικών επιχειρηματικότητας, η αναζήτηση πόρων εναλλακτικής αυτοχρηματοδότησης κ.λπ.).

5. Περί κεφαλαιουχικών εταιρειών

Πριν προχωρήσουμε στον κατ' εξοχήν σχολιασμό του περιεχομένου του νόμου 4673/2020, είναι σημαντικό να σκιαγραφηθεί το πλαίσιο ύπαρξης και λειτουργίας των κεφαλαιουχικών εταιρειών (joint stock companies) τόσο παγκοσμίως όσο φυσικά και εν Ελλάδι, καθότι το πεδίο σύγκρισης και η εξέταση του ενδεχομένου ισομορφισμού του συνεταιριστικού θεσμού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες, όπως αυτός περιγράφεται διά των ερωτημάτων της εισαγωγής, συνιστά το κεντρικό σημείο της παρούσας ερευνητικής προσπάθειας. Εξ απόψεως φιλοσοφίας λειτουργίας, οι κεφαλαιουχικές εταιρείες βρίσκονται καταφανέστατα και αναμφίλεκτα στον αντίποδα του κεκτημένου, το οποίο ο θεσμός των συνεταιρισμών πρεσβεύει. Μια σειρά ζητημάτων, από τη μονόπλευρη στοχοπροσήλωση στην κερδοφορία έως την αμιγώς καθετοποιημένη οργάνωση του συστήματος λήψης αποφάσεων και διανομής κερδών ή την ύπαρξη ελάχιστου κεφαλαίου, είναι μεταξύ εκείνων που καθιστούν τις κεφαλαιουχικές εταιρείες και τους συνεταιρισμούς δύο κατ' ουσία διακριτές προτάσεις οικονομικής και επιχειρηματικής δραστηριοποίησης. Πέραν τούτων, προκύπτουν αρκετά τεχνικά θέματα, υψίστης και διακριτής ωστόσο σημασίας, τα οποία επηρεάζουν ευθέως τη λειτουργία των κεφαλαιουχικών εταιρειών και καθοδηγούν τη μορφή ένταξής τους στις δομές της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας της αγοράς.

Κατ' αρχάς, οφείλεται να σημειωθεί ότι μια κεφαλαιουχική εταιρεία κατέχεται, συνιστά δηλαδή ιδιοκτησία και είναι αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους επενδυτές σε αυτή, με το μετοχικό μερίδιό τους να καθορίζει και τη βαθμίδα παρέμβασής τους στη χάραξη της στρατηγικής. Τουτέστιν, το εύρος του κεφαλαίου διαμορφώνει το πλαίσιο συμμετοχής του μετόχου–επενδυτή στο σύστημα λήψης αποφάσεων, όπως και τον όγκο των μερισμάτων, τα οποία αυτός λαμβάνει και διαχειρίζεται (Kenton, 2019). Σύμφωνα με τον Καθηγητή Haney, μια κεφαλαιουχική εταιρεία συνίσταται στην «εθελοντική ένωση ατόμων με σκοπό το κέρδος, τα οποία έχουν το κεφάλαιο διασπασμένο σε ορισμένες δυνάμενες να μεταβιβαστούν μετοχές και η ιδιοκτησία των εν λόγω μετοχών αποτελεί την προϋπόθεση συμμετοχής στην εταιρεία» (Torpr, 2020). Η ως άνω περιγραφείσα ελαστικότητα της μετοχικής σύνθεσης διαχέεται τόσο στο οικονομικό όσο και στο νομικό επίπεδο (Παναγιώτου, 2014). Προς τούτο, τα βασικά χαρακτηριστικά του εν λόγω τύπου επιχειρηματικής

δράσης είναι συγκεκριμένα, εμφανή και ικανά να καταστήσουν ιδιαίτερη περιπτώσιολογική μελέτη αυτή των κεφαλαιουχικών εταιρειών.

Η κεφαλαιουχική εταιρεία προσφέρει χαμηλή ατομική νομική υποχρέωση των μελών της, καθότι διασφαλίζεται η προσωπική περιουσία τους, ενώ η δέσμευσή τους αφορά αποκλειστικά την επένδυσή τους στο επίπεδο του μετοχικού κεφαλαίου (Torrr, 2020). Επιπροσθέτως, η δυνατότητα της μεταβίβασης των μετοχών καθιστά τον θεσμό ιδιαίτερα δυναμικό και την εν γένει φιλοσοφία ανάπτυξης του αμιγώς δαρβινιστική, ενώ υπ' αυτό το πρίσμα η κεφαλαιουχική εταιρεία δεν ταυτίζεται απαραίτητα με συγκεκριμένους «ιδιοκτήτες», αλλά είναι ένα σταθερό στοιχείο, μη επηρεαζόμενο από εξωγενείς μεταβολές (Torrr, 2020). Στο πλαίσιο της αυστηρά ιεραρχημένης συγκρότησής της, διαθέτει κάθετη δομή και υπαλληλικό προσωπικό, το οποίο προφανώς ουδεμία σχέση έχει με τη λήψη των – κεντρικών ή επιμέρους – αποφάσεων ή με ενδεχόμενη συμμετοχή στον προσπορισμό των προκύπτοντων κερδών. Τα όργανα διοίκησης συγκροτούνται και λειτουργούν, δίχως κατ' ανάγκη να ταυτίζονται με τα μέλη (Παναγιώτου, 2014), με αυτή να συνιστά μια κρίσιμη ειδοποιός διαφορά με το θεσμικό, νομικό και οργανωτικό κεκτημένο των συνεταιρισμών.

Παρά το γεγονός ότι πολύ συχνά προτιμάται η σύσταση κεφαλαιουχικής εταιρείας ανεξαρτήτως των επιμέρους δυσχερειών στο επίπεδο της διαχείρισης της γραφειοκρατίας, εντούτοις ο βαθμός ανταπόκρισης του προκειμένου τύπου επιχειρηματικής δραστηριότητας στις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε κοινωνικού και οικονομικού πλαισίου αποτελεί ένα διαρκές ερώτημα (βλ. Σχεδιάγραμμα 2 εντός του Παραρτήματος, Tough Nickel, 2020). Για την Ελλάδα, επί παραδείγματι, λόγω της διάρθρωσης της αγροτικής οικονομίας της υπό μορφή μικροϊδιοκτησιών και μικροκαλλιεργητών (βλ. Σχεδιάγραμμα 1 εντός του Παραρτήματος, Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων, 2017), η εδραίωση ενός τέτοιου τύπου οικονομικού μοντέλου θα αποτελούσε εστία συγκρούσεων, αδιαφάνειας και εν τέλει, αποκοπής της επιχειρηματικής πρότασης από το πραγματικό διακύβευμα, ήτοι την εξυπηρέτηση των αναγκών των καταναλωτών και των παραγωγών και την εκπλήρωση των οραματικών στόχων των συμμετεχόντων επαγγελματιών παραγωγών. Η ελληνική περιπτώσιολογική μελέτη έχει εύλογα και φυσικά τις δικές της ιδιαιτερότητες, οι οποίες διαχέονται σε όλα τα επίπεδα της νομοθετικής και της κανονιστικής διαδικασίας.

Συναφώς, η βασική τυπολογία–κατηγοριοποίηση περί εταιρειών συνεκδοχικά συμπεριλαμβανομένων των κεφαλαιουχικών είναι ενδεικτική: «Σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο εταιρεία θεωρείται οποιαδήποτε ένωση προσώπων έχει ως στόχο την επίτευξη ενός κοινού σκοπού, ο οποίος δεν είναι αντίθετος με το νόμο ή τα χρηστά ήθη (οικονομικό, πολιτιστικό, κ.λπ.). Μια εταιρεία συνεπώς δεν είναι αναγκαίο να έχει εμπορικό σκοπό και να επιδιώκει κέρδη, εκτός κι αν από τη δραστηριότητά της ή εξ’ ορισμού χαρακτηρίζεται ως εμπορική. Η κυριότερη διάκριση των εταιρειών γίνεται σε κεφαλαιουχικές, όπως η ανώνυμη εταιρεία και η εταιρεία περιορισμένης ευθύνης, και σε προσωπικές, όπως η αστική, η αφανής, η ομόρρυθμη και η ετερόρρυθμη εταιρεία. Πρόσφατα εισήχθη στο ελληνικό δίκαιο ο εταιρικός τύπος της Ιδιωτικής Κεφαλαιουχικής Εταιρείας. Τα ιδρύματα, τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου και η κοινωνία του Αστικού Κώδικα δεν θεωρούνται εταιρείες» (Λαγοπούλου και Μαλαμίδης, 2019).

Κατά συνέπεια, επαναλαμβάνεται ότι στη χώρα μας, όπως διαπιστώνεται ότι συμβαίνει κατά κανόνα στις περισσότερες περιπτώσεις ανά τον πλανήτη, στις κεφαλαιουχικές εταιρείες «οι εταίροι ευθύνονται μόνο μέχρι του ποσού της εισφοράς τους και δεν κινδυνεύουν να χάσουν την ατομική περιουσία τους, σε περίπτωση που η εταιρεία δημιουργήσει χρέη. Επιπλέον σε περίπτωση πτώχευσης της εταιρείας δεν συμπτωχεύουν μαζί της. Επί της ουσίας δεν έχουν υποχρεώσεις, πέρα από αυτή της καταβολής της εισφοράς τους, αλλά μόνο δικαιώματα, όπως στη συμμετοχή στις Συνελεύσεις, στη συμμετοχή στα κέρδη ανάλογα βέβαια με το ύψος της εισφοράς τους (δηλαδή το μερίδιό τους). Δεν έχουν υποχρέωση διοίκησης και εκπροσώπησης της εταιρείας αφού για τους σκοπούς αυτούς υπάρχει ειδικά επιφορτισμένο όργανο» (AP Generalis, 2020).

Από την άλλη πλευρά – και επ’ αυτών η θεσμοθέτηση του εταιρικού τύπου της Ιδιωτικής Κεφαλαιουχικής Εταιρείας εντός του πλαισίου του νόμου 4072/2012 φιλοδόξησε να προσφέρει λύσεις ως μια εταιρεία, η οποία «έχει νομική προσωπικότητα και είναι εμπορική, ακόμη και αν ο σκοπός της δεν είναι εμπορική επιχείρηση. Απαγορεύεται στην ιδιωτική εταιρεία η άσκηση επιχείρησης για την οποία έχει οριστεί από το νόμο αποκλειστικά άλλη εταιρική μορφή» (Άρθρο 43, Παράγραφος 1, Νόμος 4072/2012) – «το αρνητικό στοιχείο είναι ότι οι εταίροι συμμετέχουν στην εταιρεία, δηλαδή στις Συνελεύσεις, ανάλογα με το ποσοστό τους. Οι αποφάσεις λαμβάνονται δεν κατά πλειοψηφία, με αποτέλεσμα να κυριαρχεί ο εταίρος με τα μεγαλύτερα ποσοστά, ο οποίος ενδεχομένως να στηρίζει αποφάσεις που

ευνοούν τον ίδιο και όχι την εταιρεία. Επιπλέον αρνητικό στοιχείο είναι και το γεγονός ότι το εταιρικό κεφάλαιο, παρόλο που έχει μειωθεί το ελάχιστο ύψος του, πρέπει να είναι ήδη καταβεβλημένο κατά τη σύσταση της εταιρείας, βέβαια όσον αφορά στις εταιρείες περιορισμένης ευθύνης το ποσό αυτό του κεφαλαίου έχει μειωθεί πάρα πολύ. Είναι πιο «δυσκίνητες» από την άποψη ότι για ορισμένες αποφάσεις και κινήσεις που πρέπει να γίνουν, απαιτείται η σύμπραξη όλων των εταίρων/μετόχων είτε διοικητικού συμβουλίου/διαχειριστών. Δηλαδή απαιτείται η τήρηση κάποιας τυπικής διαδικασίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα πολλές φορές να χάνεται πολύτιμος χρόνος» (AP Generalis, 2020). Σε κάθε περίπτωση, βασικό χαρακτηριστικό γνώρισμα των εν λόγω εταιρικών σχημάτων είναι η συγκέντρωση κεφαλαίου.

Οι προσπάθειες εμπέδωσης δημοκρατικών διαδικασιών στις κεφαλαιουχικές εταιρείες αποτέλεσε ένα δυσχερές εγχείρημα, αλλά σχετικά βήματα τελικά έγιναν μέσω του νόμου 4548/2018, όπου στο άρθρο 36 περί της «Αρχής της Ισότητας» τονίζεται ότι «με εξαίρεση τις μετοχές που εκδίδονται, σύμφωνα με την παράγραφο 4 του άρθρου 38, κάθε μετοχή παρέχει δικαίωμα ψήφου. Όλα τα δικαιώματα των μετόχων που απορρέουν από την μετοχή με την επιφύλαξη των διατάξεων του άρθρου 38, είναι υποχρεωτικά ανάλογα προς το ποσοστό του κεφαλαίου που αντιπροσωπεύει η μετοχή. Σε περίπτωση περισσότερων κατηγοριών μετοχών η αρχή της ισότητας αφορά όλες τις μετοχές της ίδιας κατηγορίας» (Άρθρο 36, Παράγραφος 1, Νόμος 4548/2018). Εν συνεχεία, μάλιστα, κατατίθεται με ευκρίνεια ότι «η εταιρεία διασφαλίζει την ίση μεταχείριση όλων των μετόχων που βρίσκονται στην ίδια θέση» (Άρθρο 36, Παράγραφος 2, Νόμος 4548/2018). Παρ' όλα αυτά, η φιλοσοφία σύστασης και λειτουργίας μιας κεφαλαιουχικής εταιρείας παρέμεινε κατάτι αντιθετική προς εκείνη ενός αγροτικού συνεταιρισμού, δεδομένο το οποίο υπονομεύτηκε σε σημαντικό βαθμό εντός του πλαισίου του ψηφισμένου νόμου 4673/2020.

Είναι ταυτολογία να σημειωθεί ότι οι κεφαλαιουχικές εταιρείες, εντός της ελληνικής νομοθεσίας, εξακολουθούν να λειτουργούν με γνώμονα τον κατ' εξοχήν ορισμό τους και τους καταστατικούς σκοπούς τους. Προσφέρουν, δηλαδή, δύναμη και δυνατότητα παρέμβασης σε κάθε μέλος–επενδυτή επί τη βάση του κεφαλαίου (ενδεικτικά βλ. εντός του παραρτήματος: Άρθρο 47, Παράγραφοι 1–7 του νόμου 4548/2018), το οποίο έχει τοποθετήσει και διανέμουν τα κέρδη τους με άξονα ακριβώς αυτόν τον προαναφερθέντα κανόνα της ενδοεταιρικής κατανομής της

ισχύος, ενώ συντηρούν και το δεδομένα καθετοποιημένο σύστημα λήψης αποφάσεων. Επιπροσθέτως, μεταξύ άλλων, οι κεφαλαιουχικές εταιρείες – εκτός από την επιμέρους περίπτωση των Ιδιωτικών Κεφαλαιουχικών Εταιρειών του νόμου 4072/2012 – καλούνται να παρουσιάσουν ελάχιστο κεφάλαιο. Γι' αυτούς τους λόγους, τοποθετούνται σε πλήρως αντίθετη κατεύθυνση προς ό,τι επιτάσσει η φιλοσοφία και ο εν γένει και ευρύτερος στόχος του [αγροτικού] συνεταιριστικού κινήματος.

6. Ο νόμος 4673/2020 περί συνεταιρισμών

Ο νόμος 4673/2020 συνιστά ένα σύνολο πρωτοβουλιών, με αναφορά στο συνεταιριστικό θεσμό, ενώ συνοδεύεται από τροπολογίες, που σκοπεύουν στην ομαλή μετάβαση στη νέα περίοδο. Η τροπολογία, η οποία υπερψηφίστηκε εντός του πλαισίου της κοινοβουλευτικής διαδικασίας για τους «Αγροτικούς Συνεταιρισμούς και άλλες διατάξεις» και επισυνάφθηκε τελικώς στο νόμο 4673/2020 μέσω του άρθρου 41 για την αναστολή των ποινικών και των αστικών διώξεων κατά μελών των Διοικητικών Συμβουλίων των αγροτικών συνεταιρισμών τιθέμενων σε καθεστώς εκκαθάρισης ή κηρυγμένων σε καθεστώς πτώχευσης (βλ. Παράρτημα, Βουλή των Ελλήνων, 2020), ήρθε να μετριάσει τη συνολική εικόνα υπονόμευσης του συνεταιριστικού θεσμού, αλλά ταυτόχρονα ανέδειξε και τα εγγενή προβλήματα του. Τα εν λόγω προβλήματα αφορούν φαινόμενα και νομοθετικές στρεβλώσεις, που οδήγησαν σε πολλές περιπτώσεις στην απαξίωση του θεσμού, αντί στην ενίσχυσή του, όπως ήταν – ή θα έπρεπε να είναι – ο αρχικός στόχος. Επιστέγασμα της προκείμενης νομοθετικής πρωτοβουλίας ήταν και η τροπολογία περί αναστολής των ποινικών και των αστικών διώξεων κατά μελών των Διοικητικών Συμβουλίων των αγροτικών συνεταιρισμών τιθέμενων σε καθεστώς εκκαθάρισης ή κηρυγμένων σε καθεστώς πτώχευσης, η οποία κατέληξε στο ψηφισθέν άρθρο 44 του νόμου 4673/2020 (βλ. Παράρτημα, Βουλή των Ελλήνων, 2020), δείγμα και αυτή των διαχρονικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει ο χώρος των αγροτικών συνεταιρισμών στην Ελλάδα.

Το θεωρητικό και πραγματολογικό υπόβαθρο περί συνεταιρισμών χαρακτηρίζεται από πλήθος ιδιαιτεροτήτων, γεγονός που το καθιστά ένα συγκεκριμένο και διακριτό αντικείμενο μελέτης. Δυστυχώς, διά του νόμου 4673/2020, αυτή η ιδιαιτερότητα επλήγη και υπονομεύτηκε, καθώς οι αγροτικοί συνεταιρισμοί, τους οποίους αφορά η εν λόγω νομοθετική πρωτοβουλία της κυβέρνησης, αύξησε τον ισομορφισμό τους με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες, το πλαίσιο της λειτουργίας των οποίων περιεγράφηκε και αναλύθηκε εντός του προηγούμενου κεφαλαίου. Αυτό σημαίνει ότι οι ιδιαιτερότητες παύουν και οι συνεταιρισμοί αντιμετωπίζονται ολόενα και περισσότερο ως «συμβατικές» συγκροτήσεις, στο πνεύμα μια αντιστοίχως «συμβατικής» και «τυπικής» σκέψης περί της λειτουργίας της οικονομίας. Η δυσχερής κατάσταση επιτείνεται λόγω του πλήθους των αλληλεπικαλυπτόμενων νομοθετημάτων, τα οποία δεν παρέχουν μια

ευδιάκριτη και σαφή εικόνα περί των συνεταιρισμών, παρά «θολώνουν» το τοπίο και εν τέλει υποσκάπτουν κάθε δυνατή προοπτική αυτόνομης και βιώσιμης λειτουργίας δίχως έξωθεν παρεμβάσεις.

Τα ως άνω επιβεβαιώνονται και μέσω της παρέμβασης της Διεθνούς Συνεταιριστικής Συμμαχίας, με αφορμή τη συζήτηση και την ψήφιση του εν λόγω νομοσχεδίου, η οποία υπογράμμισε εντός σχετικής επιστολής της και διά του Γενικού Διευθυντή της Bruno Roelants ότι «εγείρονται ζητήματα εντός του νομοσχεδίου, τα οποία ουδόλως συμφωνούν με τους διεθνώς αποδεκτούς κανόνες για τη διαχείριση και την προώθηση των συνεταιρισμών» (International Co-Operative Alliance, 2020). Ήδη κατά τη χρονική φάση της συζήτησης εντός της αρμόδιας κοινοβουλευτικής επιτροπής για το νομοσχέδιο του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, η Διεθνής Συνεταιριστική Συμμαχία είχε, επίσης, επισημάνει ότι, αν και επρόκειτο για πρωτοβουλία που αφορούσε τους αγροτικούς συνεταιρισμούς, παρ' όλα αυτά απουσίασε από την πρώτη στιγμή το «συνεταιριστικό πνεύμα» και κατ' επέκταση η πρόνοια ένταξης των συνεταιριστικών αρχών και αξιών στο τότε προτεινόμενο νομοθετικό πλαίσιο (Ομάδες Παραγωγών, 2020). Επιπροσθέτως, είχε στηλιτευτεί ο περιορισμός «του δικαιώματος των συνεταιρισμών να συνεργάζονται και να εκδηλώνουν τη μεταξύ τους αλληλεγγύη», όπως διαφάνηκε μέσω της παράλειψης του άρθρου 34 του προηγούμενου νομοθετικού πλαισίου (Ομάδες Παραγωγών, 2020). Τέλος, η Διεθνής Συνεταιριστική Συμμαχία είχε τονίσει την εμφανή αδυναμία του νόμου να εντάξει ιδιαίτερα την 5^η συνεταιριστική αρχή μεταξύ των διατάξεών του, σύμφωνα με την οποία «οι συνεταιρισμοί παρέχουν εκπαίδευση και πρακτική εξάσκηση στα μέλη τους, στα αιρετά μέλη της διοίκησης, στα διευθυντικά στελέχη και στους υπαλλήλους, ώστε να μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην ανάπτυξη των συνεταιρισμών τους. Παρέχουν πληροφόρηση στο κοινό – ιδιαίτερα στους νέους και στους διαμορφωτές της κοινής γνώμης– σχετικά με τα οφέλη της συνεργασίας» (International Co-operative Alliance, 2018).

Εντός του πλαισίου της Διαρκούς Επιτροπής Παραγωγής και Εμπορίου και της σχετικής προετοιμασίας εν όψει της συζήτησης στην ολομέλεια της Βουλής για το νομοσχέδιο, ο Bruno Roelants είχε επίσης περιγράψει τη σημασία του συνεταιριστικού θεσμού σε παγκόσμια βάση, προκειμένου να αποδείξει γιατί δεν πρέπει να υποτιμάται ο ρόλος και η δυναμική του. Όπως είχε χαρακτηριστικά αναφέρει, «επειδή υπάρχει αυτή η ξεκάθαρη ταυτότητα και λογική των συνεταιρισμών, αυτοί αποτελούν μία πολύ σημαντική οικονομική και κοινωνική

πραγματικότητα σήμερα. Πρέπει να σας πω ότι παραδείγματος χάρη ο κύκλος εργασιών των συνεταιρισμών στις 10 μεγαλύτερες βιομηχανικές χώρες ισούται με το ΑΕΠ της Ιταλίας, πράγμα που σημαίνει ότι ο κύκλος εργασιών των συνεταιρισμών παγκοσμίως ισούται με τον κύκλο εργασιών πολλών βιομηχανικών χώρων. Επιπλέον το 10% των απασχολούμενων εργάζεται σε συνεταιρισμούς και πρέπει να πω ότι εφόσον υπάρχουν 1,2 δισεκατομμύρια μέλη συνεταιρισμών σήμερα, ακόμα και αν μετρήσουμε τις διπλές συμμετοχές, αυτό αντιστοιχεί το 12% της ανθρωπότητας» (Διαρκής Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου – Ακρόαση Φορέων, 2020). Αν και ενδεχομένως τέτοιου είδους αναφορές να είναι περιττές, εντούτοις υπογραμμίζουν τη σημασία των συνεταιρισμών για τη συνολική οικονομική ευημερία τόσο στο επίπεδο των κρατικών προϋπολογισμών όσο και εντός των κοινωνιών και κατ' επέκταση προσφέρουν ένα βασικότατο επιχείρημα ενάντια σε συγκεκριμένες πολιτικές επιλογές «κεφαλαιουχικοποίησης» των αγροτικών συνεταιρισμών.

Εντός του νόμου 4673/2020, παρατηρούνται συγκεκριμένες διατάξεις, οι οποίες φανερώνουν και επαληθεύουν την βασική θέση της παρούσας μελέτης περί της τάσης ισομορφισμού του συνεταιριστικού θεσμού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες. Η πλέον χαρακτηριστική είναι αυτή του **άρθρου 6**, παράγραφος 3, η οποία παρέχει τη δυνατότητα σε επενδυτές να καταστούν μέλη και να συμμετέχουν στο σύστημα λήψης αποφάσεων του αγροτικού συνεταιρισμού με ψήφο στη Γενική Συνέλευσή (ΓΣ) του. Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά εντός του εν λόγω άρθρου: «Το καταστατικό μπορεί να προβλέπει την εγγραφή στον ΑΣ μελών – επενδυτών. Τα μέλη – επενδυτές είναι φυσικά ή νομικά πρόσωπα, τα οποία συμμετέχουν στο συνεταιριστικό κεφάλαιο, σύμφωνα με το άρθρο 9, αλλά δεν υποχρεούνται να συναλλάσσονται με τον ΑΣ. Οι όροι και οι προϋποθέσεις εισόδου και εξόδου, τα δικαιώματα, οι υποχρεώσεις, η δυνατότητα και οι προϋποθέσεις συμμετοχής των μελών – επενδυτών στο Διοικητικό Συμβούλιο ή στο Εποπτικό Συμβούλιο του ΑΣ, καθορίζονται από το καταστατικό, με την επιφύλαξη των διατάξεων του παρόντος νόμου. Αν το καταστατικό προβλέπει την εγγραφή στον ΑΣ μελών – επενδυτών, τότε τα μέλη – επενδυτές συμμετέχουν στη Γενική Συνέλευση του ΑΣ με δικαίωμα ψήφου και ο συνολικός αριθμός των ψήφων τους δεν μπορεί να υπερβαίνει το τριάντα πέντε τοις εκατό (35%) του συνολικού αριθμού των ψήφων που διαθέτουν τα μέλη του ΑΣ» (Βουλή των Ελλήνων, 2020).

Αν και προβλέφθηκε, όπως επαναλαμβάνεται και εντός της σχετικής αιτιολογικής έκθεσης του νομοσχεδίου, ότι τα μέλη–επενδυτές δεν δύνανται να

κατέχουν περισσότερο από το 35% των ψήφων στη Γενική Συνέλευση του αγροτικού συνεταιρισμού, εντούτοις η πρότερη παροχή της δυνατότητας παρείσφρησης και ελέγχου ενός ευμεγέθους ποσοστού δημιουργεί εύλογα ερωτηματικά. Αποτελεί αναγκαία συνθήκη στη λειτουργία ενός συνεταιρισμού να δεσπάζει ο κανόνας «ένα μέλος – μία ψήφος», δίχως η κεφαλαιακή ισχύς εκάστου μέλους να καθορίζει και να ποδηγετεί την εξ ορισμού επιβεβλημένη δημοκρατική λειτουργία του, καθότι «τα δικαιώματα ψήφου δεν είναι αναλογικά με την επένδυση, και οι επενδύσεις μη μελών – ακόμη και επιχειρήσεων μη μελών – περιορίζονται» (Henrÿ, 2012, σ. 24). Η εδραίωση – έστω και περιορισμένη – πρακτικών, όπως η συμμετοχή στη λήψη των αποφάσεων βάσει του μεγέθους της επένδυσης, κατατείνουν στον ισομορφισμό του συνεταιριστικού θεσμού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες, επιλογή η οποία είναι προφανώς απευκταία καθώς διαβρώνει την ιδιοσυστασία ενός εναλλακτικού εγχειρήματος και αγγίζει κάθε επίπεδο της λειτουργίας του. Όπως υπογραμμίσθηκε εντός του προηγούμενου κεφαλαίου, στις κεφαλαιουχικές εταιρείες πραγματοποιούνται, επί παραδείγματι, εξαγορές μετοχών και αυξήσεις μετοχικού κεφαλαίου επί τω σκοπώ του ευρύτερου δυνατού ελέγχου της εταιρείας εκ μέρους του ιδιώτη, ο οποίος κατέχει τους αναγκαίους κεφαλαιακούς πόρους.

Περαιτέρω, η ύπαρξη ελάχιστου κεφαλαίου, η οποία προβλέπεται στο **άρθρο 9**, παράγραφος 1, συνιστά ένα ακόμη στοιχείο κατ' εξοχήν συνδεδεμένο με τη λειτουργία των κεφαλαιουχικών εταιριών. Εν προκειμένω, καταγράφεται αυθαίρετα ότι «το συνεταιριστικό κεφάλαιο των ΑΣ ανέρχεται κατ' ελάχιστο στο ποσό των δέκα χιλιάδων (10.000) ευρώ. Στις περιπτώσεις του άρθρου 2 και της παραγράφου 2 του άρθρου 4, με ειδικά αιτιολογημένη απόφαση της εποπτεύουσας Αρχής και εφόσον το επιβάλουν ειδικές συνθήκες, εγκρίνονται καταστατικά με ύψος συνεταιριστικού κεφαλαίου κατώτερο των δέκα χιλιάδων (10.000) ευρώ αλλά όχι κατώτερο των πέντε χιλιάδων (5.000) ευρώ» (Βουλή των Ελλήνων, 2020). Αν και μέσω της σχετικής αιτιολογικής έκθεσης, ως βασικός στόχος προβάλλεται η ενίσχυση της «οικονομικής αυτοτέλειας» των αγροτικών συνεταιρισμών ενώ αξίζει να υπενθυμισθεί ότι και η «αυτονομία», το «αυτοδιοίκητο» και η «αυτοβοήθεια» συνιστούν την 4^η συνεταιριστική αρχή και κατ' επέκταση βασική θεσμική στόχευση (International Co-operative Alliance, 2018), εντούτοις ο ορισμός ελάχιστου κεφαλαίου ίσου με το ποσό των δέκα χιλιάδων (10.000) ευρώ αγνοεί την πρόβλεψη ότι επί τω σκοπώ αυτό πράττουν ελευθέρως και δίχως προϊούσες δεσμεύσεις, ενώ φυσικά τεκμαίρεται και ως ιδιαίτερος υψηλό εν συγκρίσει, μάλιστα, με το ευρωπαϊκό προηγούμενο.

Έτερη προβληματική διάταξη είναι αυτή του **άρθρου 26**, παράγραφος 10 (β), όπου σημειώνεται ότι «τα πλεονάσματα ή τα κέρδη μπορούν να διανεμόνται στα μέλη με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης. Στην περίπτωση αυτήν, όταν διανεμόνται πλεονάσματα, αυτά φορολογούνται σύμφωνα με την παράγραφο 2 του άρθρου 27 και όταν διανεμόνται κέρδη, αυτά φορολογούνται ως μερίσματα, σύμφωνα με τις διατάξεις της ισχύουσας φορολογικής νομοθεσίας» (Βουλή των Ελλήνων, 2020). Η άνευ περιοριστικών διατάξεων διανομή κερδών στα μέλη συντείνει περισσότερο στη νομοθεσία «Περί Ανωνύμων Εταιρειών» όπου στο άρθρο 160, παράγραφοι 1, 2 και 3 προβλέπεται ότι «(1) Τα καθαρά κέρδη της εταιρείας απεικονίζονται στην κατάσταση αποτελεσμάτων και είναι τα προκύπτοντα κατ' εφαρμογή της ισχύουσας νομοθεσίας. (2) Τα καθαρά κέρδη, εφόσον και στο μέτρο που μπορούν να διατεθούν σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 159, διατίθενται με απόφαση της γενικής συνέλευσης κατά την εξής σειρά: (α) Αφαιρούνται τα ποσά των πιστωτικών κονδυλίων της κατάστασης αποτελεσμάτων, που δεν αποτελούν πραγματοποιημένα κέρδη. (β) Αφαιρείται η κατά τον παρόντα νόμο και το καταστατικό κράτηση για τακτικό αποθεματικό. (γ) Κρατείται το απαιτούμενο ποσό για την καταβολή του ελάχιστου μερίσματος, όπως τούτο ορίζεται στο επόμενο άρθρο. (δ) Το υπόλοιπο των καθαρών κερδών, όπως και τα τυχόν λοιπά κέρδη, που μπορεί να προκύψουν και να διατεθούν σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 159, διατίθεται κατά τους ορισμούς του καταστατικού και τις αποφάσεις της γενικής συνέλευσης. (3) Το προς διανομή ποσό καταβάλλεται στους μετόχους μέσα σε δύο μήνες από την απόφαση της τακτικής γενικής συνέλευσης που ενέκρινε τις ετήσιες χρηματοοικονομικές καταστάσεις και αποφάσισε τη διανομή» (Βουλή των Ελλήνων, 2018).

Η διανομή κερδών διεξάγεται πλέον δίχως τους κανόνες, οι οποίοι τουλάχιστον τίθεντο στο νόμο 4384/2016 και συγκεκριμένα στο άρθρο 23 ενώ, σύμφωνα με τον προκείμενο νόμο του 2016, όταν επρόκειτο για κέρδος προερχόμενο από μη μέλη, αυτό δεν ήταν προς διανομή μεταξύ των μελών του αγροτικού συνεταιρισμού. Η άρση μέρους των περιορισμών οδηγεί προς μια τρόπον τινά «απελευθέρωση», η οποία ωστόσο ταυτίζει τους αγροτικούς συνεταιρισμούς και τη λειτουργία τους με πρακτικές μονοδιάστατης προσήλωσης στην κερδοφορία, γεγονός που εν τέλει υποσκάπτει τον εναλλακτικό χαρακτήρα τους. Εξάλλου, η άνευ περιορισμών διανομή κερδών προβλέπεται από τις κεφαλαιουχικές εταιρείες, οι οποίες ουδένα ενδιαφέρον επιδεικνύουν επί εναλλακτικών στοχεύσεων, μη

σχετιζόμενων με τη συσσώρευση κεφαλαίου και τη διεύρυνση του χαρτοφυλακίου των ιδιωτών συμμετεχόντων επενδυτών.

Επιπροσθέτως, το **άρθρο 29** παράγραφος 8 είναι εξίσου υπονομευτικό του συνεταιριστικού θεσμού, καθώς προβλέπεται ότι «ΑΣ μπορεί να μετατραπεί σε Αγροτική Εταιρική Σύμπραξη του άρθρου 34 ή σε άλλη μορφή εταιρείας με νομική προσωπικότητα με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΑΣ, που λαμβάνεται με την αυξημένη απαρτία της παραγράφου 3 του άρθρου 13 και την αυξημένη πλειοψηφία της παραγράφου 2 του άρθρου 14» (Βουλή των Ελλήνων, 2020). Η παροχή της δυνατότητας σε έναν αγροτικό συνεταιρισμό να λάβει διαφορετική νομική μορφή επιχείρησης είναι ούτως ή άλλως προβληματική. Ωστόσο, ακόμη περισσότερα ερωτήματα εγείρονται εξαιτίας του περιβάλλοντος εντός του οποίου θα επισυμβεί μια τέτοιου είδους εξέλιξη, καθόσον σύμφωνα με άλλες διατάξεις του συγκεκριμένου νόμου «τα μέλη – επενδυτές κατέχουν ήδη το 35% των ψήφων και δεν εξαιρούνται από την ψηφοφορία αυτή, όπως συναντάμε σε άλλες εγχώριες συνεταιριστικές νομοθεσίες» (Δουβίτσα, 2020α).

Συνακολούθως, σύμφωνα με ό,τι προβλέπεται εντός του **άρθρου 33**, παράγραφος 3, παρέχεται η δυνατότητα διανομής του εναπομένοντος ενεργητικού στα μέλη του αγροτικού συνεταιρισμού, ο οποίος τελεί υπό καθεστώς εκκαθάρισης. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι «οι εκκαθαριστές υποχρεούνται να περατώνουν χωρίς καθυστέρηση τις εκκρεμείς υποθέσεις του ΑΣ, να μετατρέπουν σε χρήμα τη συνεταιριστική περιουσία, να εισπράττουν τις απαιτήσεις του ΑΣ, να εξοφλούν τα χρέη του και να διανέμουν στα μέλη του, το τυχόν εναπομένον ενεργητικό» (Βουλή των Ελλήνων, 2020). Η απουσία πρόβλεψης αναφορικά με αδιανέμητα αποθεματικά εντός του νόμου 4673/2020 καταστρατηγεί την 3^η συνεταιριστική αρχή, όπως αυτή παρατίθεται εντός της εισαγωγής της ανά χείρας εργασίας και σύμφωνα με την οποία «Τα μέλη συμμετέχουν ισότιμα και διαχειρίζονται δημοκρατικά το κεφάλαιο του συνεταιρισμού. Ένα μέρος τουλάχιστον από το κεφάλαιο αυτό αποτελεί συνήθως την κοινή περιουσία του συνεταιρισμού. Τα μέλη, συνήθως απολαμβάνουν περιορισμένη αποζημίωση ή καθόλου για το κεφάλαιο που καταθέτουν για να γίνουν μέλη. Τα μέλη διαθέτουν τα πλεονάσματα για οποιονδήποτε ή για όλους από τους ακόλουθους σκοπούς: α) Ανάπτυξη του συνεταιρισμού, ενδεχομένως με τη δημιουργία αποθεματικών, από τα οποία μέρος, τουλάχιστον, θα είναι αδιανέμητα, β) Απόδοση στα μέλη ανάλογα με τις συναλλαγές τους με τον συνεταιρισμό και γ) Υποστήριξη

άλλων δραστηριοτήτων που εγκρίνονται από τα μέλη» (International Co-operative Alliance, 2018).

Διαμέσου της εν λόγω διάταξης, το μέλος του αγροτικού συνεταιρισμού, ο οποίος τελεί υπό καθεστώς εκκαθάρισης, λαμβάνει ρόλο, δικαιώματα και υποχρεώσεις ενός ιδιώτη επενδυτή. Δύναται, δηλαδή, να προβεί σε ενέργειες προσπορισμού του εναπομένοντος ενεργητικού ως άλλος «κάτοχος» ή / και ιδιοκτήτης του συνεταιρισμού. Προφανώς με αυτή τη διάταξη δεν υφίσταται πλέον ουδεμία έννοια «κοινοκτημοσύνης» όσον αφορά την περιουσία του αγροτικού συνεταιρισμού, ενώ και ο θεσμός παρεκτρέπεται έτσι από τη βασική στόχευσή του, η οποία θέτει στο επίκεντρο τη σύμπραξη, τη συλλειτουργία και την από κοινού πορεία δίχως τα συνηθέστερα χαρακτηριστικά μιας ιδιωτικής πρωτοβουλίας.

Αξιοσημείωτη προβληματική διάταξη είναι εκείνη του **άρθρου 34** υπό την επωνυμία «Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις», σύμφωνα με το οποίο «1. Οι Αγροτικές Εταιρικές Συμπράξεις είναι ανώνυμες εταιρείες (ΑΕ) ή εταιρείες περιορισμένης ευθύνης (ΕΠΕ) ή ιδιωτικές κεφαλαιουχικές εταιρείες (ΙΚΕ) που δραστηριοποιούνται σε οποιονδήποτε θεσμό της αγροτικής οικονομίας, τις οποίες συνιστούν ΑΣ ή και άλλες ΑΕΣ, και στις οποίες μπορούν να συμμετέχουν και μέτοχοι ή εταίροι–επενδυτές, φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Οι μετοχές ή τα μερίδια των εταιρειών αυτών είναι πάντοτε ονομαστικά. Σε κάθε περίπτωση μεταβίβασης μετοχών δικαίωμα προτίμησης έχουν οι ΑΣ και οι ΑΕΣ που συμμετέχουν στην ΑΕΣ. Κανένας μέτοχος ή εταίρος δεν μπορεί να αποκτήσει μετοχές ή μερίδια πέραν του είκοσι τοις εκατό (20%) του συνολικού αριθμού των μετοχών ή μεριδίων της ΑΕΣ και το σύνολο των μετοχών ή μεριδίων που κατέχονται από μετόχους ή εταίρους – επενδυτές δεν μπορεί να υπερβαίνει το σαράντα τοις εκατό (40%) του συνόλου των μετοχών ή μεριδίων που αντιστοιχούν στο καταβεβλημένο μετοχικό ή εταιρικό κεφάλαιο. Σε περίπτωση που οι μέτοχοι ή εταίροι είναι λιγότεροι από πέντε (5), κανένας μέτοχος ή εταίρος δεν μπορεί να αποκτήσει μετοχές ή μερίδια πέραν του πενήντα τοις εκατό (50%) του συνολικού αριθμού των μετοχών ή μεριδίων της ΑΕΣ. ΟΙ ΑΕΣ εγγράφονται στο ΕΜΑΣ. 2. Κατά τα λοιπά, εφαρμόζονται, ανάλογα με τη νομική μορφή της ΑΕΣ, οι νόμοι που διέπουν αντίστοιχα τις ΑΕ ή τις ΕΠΕ ή τις ΙΚΕ. Με την υπουργική απόφαση της παραγράφου 2 του άρθρου 22 καθορίζονται τα έγγραφα και τα δικαιολογητικά που υποβάλλουν οι ΑΕΣ για την εγγραφή τους στο ΕΜΑΣ, την επικαιροποίηση αυτής και τη διαγραφή τους από αυτό» (Βουλή των Ελλήνων, 2020).

Εν συναρτήσει με τα προαναφερθέντα, η δυνατότητα σύστασης αγροτικών εταιρικών συμπράξεων υπό αλλογενείς νομικές μορφές, όπως ΑΕ (Ανώνυμη Εταιρεία), ΕΠΕ (Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης) ή ΙΚΕ (Ιδιωτική Κεφαλαιουχική Εταιρεία) (βλ. Παράρτημα, Βουλή των Ελλήνων, 2020), υπερσκελίζει το συνεταιριστικό θεσμό και την «κατ' εξοχήν συνεταιριστική πρακτική σύστασης ενώσεων με συνεταιριστική νομική μορφή και ομοσπονδιών πλην της Εθνικής Ένωσης Αγροτικών Συνεταιρισμών, της οποίας η διαδικασία ίδρυσης είναι εκ των πραγμάτων προβληματική», όπως προκύπτει εντός του άρθρου 38, παράγραφος 1(α) και επί παραδείγματι «ως προς τον προσδιορισμό του 51 % του κύκλου εργασιών των ετήσιων μελών» (Δουβίτσα, 2020α). Η παροχή της εν λόγω δυνατότητας διά του άρθρου 38 αποτελεί ένα κρίσιμο ζήτημα κατά τη διαδικασία εγκόλπωσης νομικού προσώπου, αλλοιώνοντας το χαρακτήρα των συμπράξεων, οι οποίες ενθαρρύνονται μέσω της 6^{ης} συνεταιριστικής αρχής, δηλαδή ότι «οι συνεταιρισμοί υπηρετούν με τη μέγιστη αποτελεσματικότητα τα μέλη τους και ισχυροποιούν τη συνεταιριστική κίνηση, όταν συνεργάζονται μεταξύ τους δια μέσου οργανώσεων τοπικού, εθνικού, περιφερειακού και διεθνούς επιπέδου» (International Co-operative Alliance, 2018). Οι εν λόγω συμπράξεις κινδυνεύουν, με αυτόν τον τρόπο, να λάβουν χαρακτήρα κεφαλαιουχικών εταιρειών εκφεύγοντας εν τέλει έμμεσα από το συνεταιριστικής ιδιοσυστασίας προσανατολισμό τους.

Κατά παρέκκλιση της κοινής ευρωπαϊκής πρακτικής και συγκεκριμένων εναλλακτικών προτάσεων, η Εθνική Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΕΘ.Ε.Α.Σ.) δύναται να «εξυπηρετεί και εκπαιδεύει τα μέλη της, με την ανάληψη και την εκπόνηση μελετών, ερευνητικών έργων και εργασιών, μπορεί δε, να μετέχει σε διαγωνισμούς για τη σύναψη συμβάσεων παροχής υπηρεσιών, που έχουν σχέση με την αγροτική και συνεταιριστική εκπαίδευση και ανάπτυξη. Εφόσον προβλέπεται στο καταστατικό της, μετέχει σε νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με σκοπό την προώθηση και ανάπτυξη των μελών της και της συνεταιριστικής εκπαίδευσης» (Βουλή των Ελλήνων, 2020). Με τη συγκεκριμένη διάταξη, μια ήδη εξόχως προβληματική συγκρότηση αποκτά μια διακριτή δυνατότητα ή ένα επιπρόσθετο καθήκον, τα οποία της αποδίδουν έναν ρόλο πέραν της καταστατικής και της διακηρυγμένης αποστολής της και δίχως τα αναγκαία μέσα, που θα στήριζαν μια τέτοιου είδους αποστολή.

Αν και εντός της ανά χείρας εργασίας αναφέρονται και νομοθετικές διατάξεις, οι οποίες υπό μία έννοια δεν αναδεικνύουν ευθέως την τάση ισομορφισμού του

συνεταιριστικού θεσμού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες εντός του νόμου 4673/2020, οφείλεται να τονισθεί ότι αυτές παρωθούν έστω εμμέσως προς μια τέτοια εξέλιξη. Αυτό σημειώνεται ότι συμβαίνει, επειδή η υπονόμηση της λειτουργίας των αγροτικών συνεταιρισμών συνιστά ούτως ή άλλως πλήγμα χάριν των κεφαλαιουχικών εταιρειών. Ένα ενδεικτικό παράδειγμα συνίσταται στη «φορολόγηση του πλεονάσματος που δεν θα πρέπει να λαμβάνει χώρα, καθότι το πλεόνασμα ανήκει στα ίδια τα μέλη και αποτελεί προσαρμογή τιμής» (Δουβίτσα, 2020β), πολιτική η οποία υποσκάπτει τη δυνατότητα του συνεταιρισμού να λειτουργήσει αυτοτελώς και αυτόνομα. Η ρύθμιση περί της φορολόγησης του πλεονάσματος αντιβαίνει προς κάθε λογική στήριξης του συνεταιριστικού θεσμού και θέτει αυτόν ανυπεράσπιστο υπό την πίεση του ανταγωνισμού και των κυρίαρχων χαρακτηριστικών της «οικονομίας της αγοράς».

7. Συμπεράσματα

Κεντρικός ερευνητικός στόχος της παρούσας εργασίας ήταν η διερεύνηση και εξέταση της τάσης ισομορφισμού του συνεταιριστικού θεσμού με τις κεφαλαιουχικές εταιρείες εντός του νόμου 4673/2020 του Υπουργείου Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, ψηφισμένου το Φεβρουάριο του 2020 από το ελληνικό κοινοβούλιο. Με αυτή την αφορμή αξιολογήθηκε η αγροτική συνεταιριστική νομοθεσία στην Ελλάδα και η αντιμετώπιση, που επιφυλάσσεται προς αυτή εκ μέρους της Πολιτείας διαχρονικά. Τεκμηριώθηκε, έτσι, ότι μέσω του εν λόγω νόμου παρατηρείται αλλοίωση του συνεταιριστικού θεσμού, σε βαθμό κατά τον οποίο ο ισομορφισμός κρίνεται προοπτική μη συμβατή με το ίδιο το περιεχόμενο και την αποστολή του συνεταιριστικού θεσμού. Η εισροή στοιχείων κεφαλαιουχικών εταιρειών (joint stock companies) στους συνεταιρισμούς διαπιστώνεται τόσο ιστορικά όσο και εντός του νόμου 4673/2020. Βάση αναφοράς της ανά χείρας μελέτης υπήρξε ο ορισμός του Henry, σύμφωνα με τον οποίο η έννοια του ισομορφισμού (stock companization) συνίσταται «στις διαδικασίες εντός της νομοθεσίας, μέσω των οποίων τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των συνεταιρισμών προσεγγίζουν εκείνα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των κεφαλαιουχικών εταιρειών» (2012, σ. 10).

Συγκεκριμένα, μέσω της παραγράφου 3 του άρθρου 6, παρέχεται η δυνατότητα σε επενδυτές να καταστούν μέλη και να συμμετέχουν, με αυτόν τον τρόπο, στο σύστημα λήψης αποφάσεων του αγροτικού συνεταιρισμού. Η ψήφος τους στη Γενική Συνέλευση αντικατοπτρίζει την απόκτηση δυνατότητας παρέμβασης όχι με βάση τη συναντίληψη επί των συνεταιριστικών αρχών και της εναλλακτικότητας των εγχειρημάτων, αλλά με βάση την κεφαλαιουχική ισχύ και την εδραίωση της θέσης τους με αποκλειστικό άξονα την κατοχή πόρων. Η δημοκρατικότητα αποτελεί εγγύο της λειτουργίας των αγροτικών συνεταιρισμών και τούτο δεν διασφαλίζεται ούτε με την πρόβλεψη του ανώτατου ορίου του 35% των ψήφων στη Γενική Συνέλευση του αγροτικού συνεταιρισμού προερχόμενων από μέλη-επενδυτές. Για την ακρίβεια, με τη συγκεκριμένη διάταξη οι αγροτικοί συνεταιρισμοί προσιδιάζουν στη λογική των κεφαλαιουχικών εταιρειών, οι οποίες έχουν στον πυρήνα τους τις μεταβιβάσεις μετοχών και την καθετοποιημένη οργάνωση βάσει δεσπόζουσας επενδυτικής θέσης.

Επιπροσθέτως, ο ορισμός ελαχίστου κεφαλαίου ύψους 10.000 ευρώ συνιστά ακόμη ένα σημαντικό πρόσκομμα στην ανάπτυξη του συνεταιριστικού θεσμού,

καθώς είναι ιδιαίτερα υψηλό εν σχέσει με την ευρωπαϊκή πραγματικότητα. Ο πολλαπλασιασμός των εμποδίων είναι προφανώς υπέρ του «ανταγωνιστικού» θεσμού οικονομικής οργάνωσης και ως εκ τούτου, υποβοηθά στην εδραίωση των κεφαλαιουχικών εταιρειών εντός της αγοράς. Παρομοίως προβληματική είναι και η διάταξη για την άρση των περιορισμών στη διανομή κερδών κατά τα πρότυπα των κεφαλαιουχικών εταιρειών. Η εν λόγω πρακτική ενισχύει την τάση προσήλωσης των συμμετεχόντων στη μονοδιάστατη κερδοφορία, γεγονός αν μη τι άλλο ξένο προς τη φιλοσοφία και την ιδιοσυστασία του συνεταιριστικού θεσμού.

Περαιτέρω, εντός της παραγράφου 8 του άρθρου 29, παρέχεται η δυνατότητα σε έναν αγροτικό συνεταιρισμό να λάβει διαφορετική νομική μορφή επιχείρησης. Η εν λόγω διάταξη είναι εξόχως προβληματική, αλλά τείνει να αλλοιώνει αποφασιστικά τη φυσιογνωμία του συνεταιριστικού θεσμού, λόγω του περιβάλλοντος εντός του οποίου θα επισυμβεί μια τέτοιου είδους εξέλιξη. Όταν, δηλαδή, έχει ήδη προβλεφθεί η δυνατότητα του επενδυτή να συμμετέχει ενεργά στη λήψη των αποφάσεων και όταν ο θεσμός έχει ήδη υπονομευθεί με πολλούς τρόπους, η αλλαγή νομικής μορφής επέρχεται ως φυσικό επακόλουθο, όπως επίσης και η παύση της δυνατότητας των μικροϊδιοκτητών και μικροκαλλιεργητών να συνεταιρίζονται. Ακόμη, εντός του άρθρου 33, παράγραφος 3, παρέχεται η δυνατότητα διανομής του εναπομένοντος ενεργητικού στα μέλη του αγροτικού συνεταιρισμού. Τουτέστιν, τα μέλη προβάλλονται ως «κάτοχοι» και λειτουργούν ως «ιδιοκτήτες», τη στιγμή κατά την οποία ο αγροτικός συνεταιρισμός αποτελεί εξ ορισμού ένα θεσμό συνομάδωσης και συλλειτουργίας. Τέλος, η παροχή της δυνατότητας σύστασης αγροτικών εταιρικών συμπράξεων υπό αλλογενείς νομικές μορφές, όπως ΑΕ, ΕΠΕ ή ΙΚΕ ταυτίζεται με την παροχή δυνατότητας παρείσφρησης ξένων στοιχείων στην πρακτική περί αγροτικών συνεταιρισμών, με αποτέλεσμα οι συμπράξεις να μην έχουν ως μοναδικό γνώμονα την ενίσχυση του συνεταιριστικού θεσμού. Κατά τις περιπτώσεις συμπράξεων μεταξύ ετερόκλητων νομικών μορφών επιχειρήσεων θα είναι μοιραία η αλλοίωση των χαρακτηριστικών του θεσμού, ο οποίος θα θέτει ως κεντρικό πρόταγμα της λειτουργίας του αρχές πέραν της κερδοφορίας και εν γένει του πλαισίου της οικονομίας της αγοράς.

Η αιτιολόγηση της αποδόμησης του νόμου 4673/2020 ως ενός πλαισίου υποστηρικτικού προς το συνεταιριστικό θεσμό επέρχεται κυρίως μέσω της συγκριτικής ανάλυσής του με τις συνεταιριστικές αρχές, όπως αυτές έχουν σαφώς τεθεί από τη Διεθνή Συνεταιριστική Συμμαχία: (1^η αρχή) Εθελοντική και ελεύθερη

συμμετοχή, (2^η αρχή) Δημοκρατική διοίκηση εκ μέρους των μελών, (3^η αρχή) Οικονομική συμμετοχή των μελών, (4^η αρχή) Αυτονομία και ανεξαρτησία, (5^η αρχή) Εκπαίδευση, πρακτική εξάσκηση και πληροφόρηση, (6^η αρχή) Συνεργασία μεταξύ συνεταιρισμών και (7^η αρχή) Ενδιαφέρον για την κοινότητα (International Co-operative Alliance, 2018). Η απόκλιση από τις συνεταιριστικές αρχές προδίδει μια μονομερή προσήλωση της πολιτικής και οικονομικής σκέψης με άξονα τις κεφαλαιουχικές εταιρείες και τη δική τους φιλοσοφία λειτουργίας. Δυστυχώς, το εν λόγω στοιχείο έχει διαπιστωθεί σε μια σειρά πολιτικών και νομοθετικών πρωτοβουλιών κατά το παρελθόν, μετά την πασιδήλη άνθιση του συνεταιριστικού θεσμού κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980. Η αναζήτηση «καλών πρακτικών», επί παραδείγματι, από τη Δυτική Ευρώπη ή τη Λατινική Αμερική συνιστά ένα εξαιρετικά πλούσιο, σημαντικό και ενδιαφέρον πεδίο περαιτέρω μελέτης, καθώς η ελληνική περίπτωση επιζητά ορθά πρότυπα και επιτυχημένα προηγούμενα, ούτως ώστε να δημιουργηθούν συνθήκες και προϋποθέσεις προεικόνισης, αναγκαίας για την ενίσχυση και εδραίωση του συνεταιριστικού θεσμού ως εναλλακτική πρόταση εκπλήρωσης των ανθρώπινων-κοινωνικών αναγκών.

Παράρτημα

Σχεδιάγραμμα 1: Συγκριτική απεικόνιση κρίσιμων δεικτών του πρωτογενούς τομέα στην Ευρώπη και στην Ελλάδα

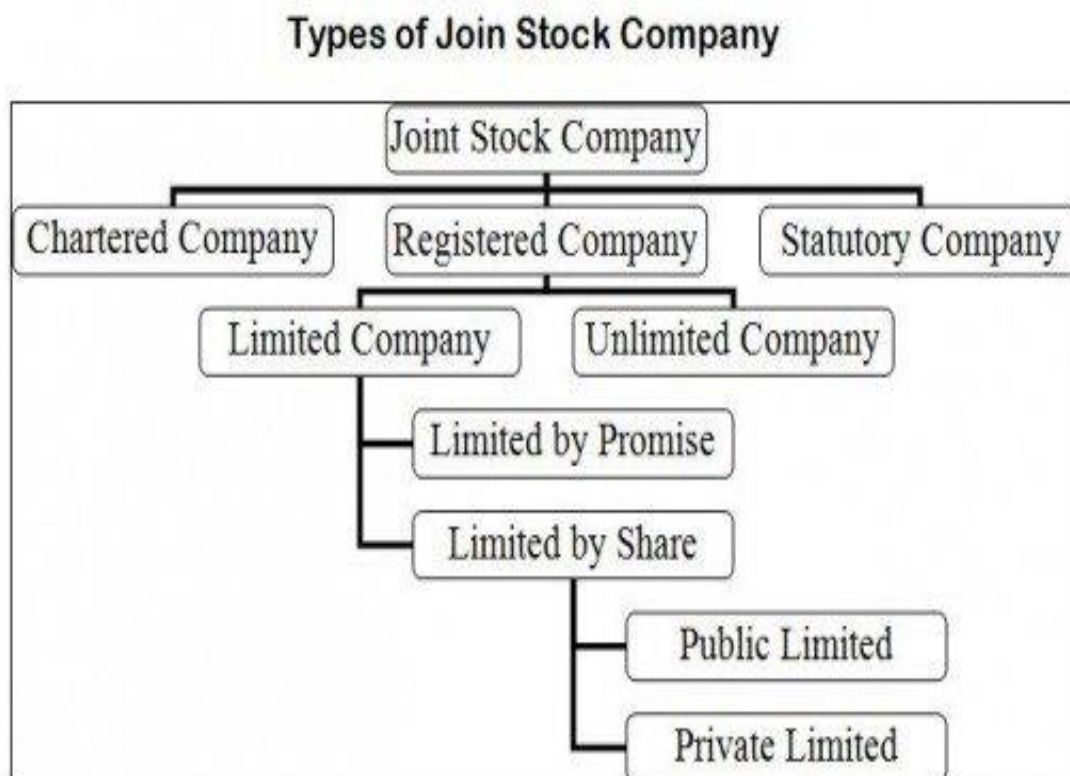
Ο πρωτογενής τομέας στην Ευρώπη και την Ελλάδα		
	ΕΛΛΑΔΑ	Ε.Ε.
Ποσοστό (%) απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα	11,3%	4,5%
Απασχόληση στον πρωτογενή τομέα (% πληθυσμού)	4,3%	2,0%
Επιδότησεις / παραγωγή	27,4%	16,4%
Εκτάρια / φάρμα	6,8	16,1
Ενεργητικό / φάρμα (€)	130.020	327.198
Εκτάρια ανά μονάδα εργασίας	8	18
Ποσοστό (%) απασχόλησης σε φάρμες άνω των 30 εκταρίων	6,1%	22,3%
Ακαθάριστη προστιθέμενη αξία τομέα / ΑΕΠ	3,3%	1,4%
Προσθήκη αξίας από μεταποίηση	40,0%	70%

ΠΗΓΗ: Αναδημοσίευση στοιχείων από τη μελέτη του ΣΕΒ (2017), διαθέσιμη εδώ: http://www.sev.org.gr/Uploads/Documents/50705/SPECIAL_REPORT_agro%202017_final.pdf

Πηγή: Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων, 2017

Ο ως άνω πίνακας αναδεικνύει τα βασικά χαρακτηριστικά του πρωτογενούς τομέα στην Ελλάδα. Παράλληλα, όμως, αναδεικνύεται και ο κατακερματισμός των παραγωγικών δομών, καθώς κατά μείζονα λόγο η αγροτική παραγωγή αφορά μικρές ιδιοκτησίες με εμφανώς μειωμένες δυνατότητες στα επίπεδα της τεχνολογίας, της τεχνογνωσίας και κατ' επέκταση της μακρόπνοης βιωσιμότητας. Γι' αυτό το λόγο, η ανάπτυξη του θεσμού των αγροτικών συνεταιρισμών έχει προκύψει ως η βέλτιστη λύση επί τω σκοπώ της άρσης του αδιεξόδου, προοπτική η οποία δεν υποβοηθάται μέσω του νόμου 4673/2020. Αντιθέτως, υπονομεύεται διαμέσου της τάσης ισομορφισμού, ήτοι της εισροής στοιχείων στους αγροτικούς συνεταιρισμούς ξένων προς το ηθικό και κανονιστικό υπόβαθρο δημιουργίας τους και νυν πλαίσιο λειτουργίας τους.

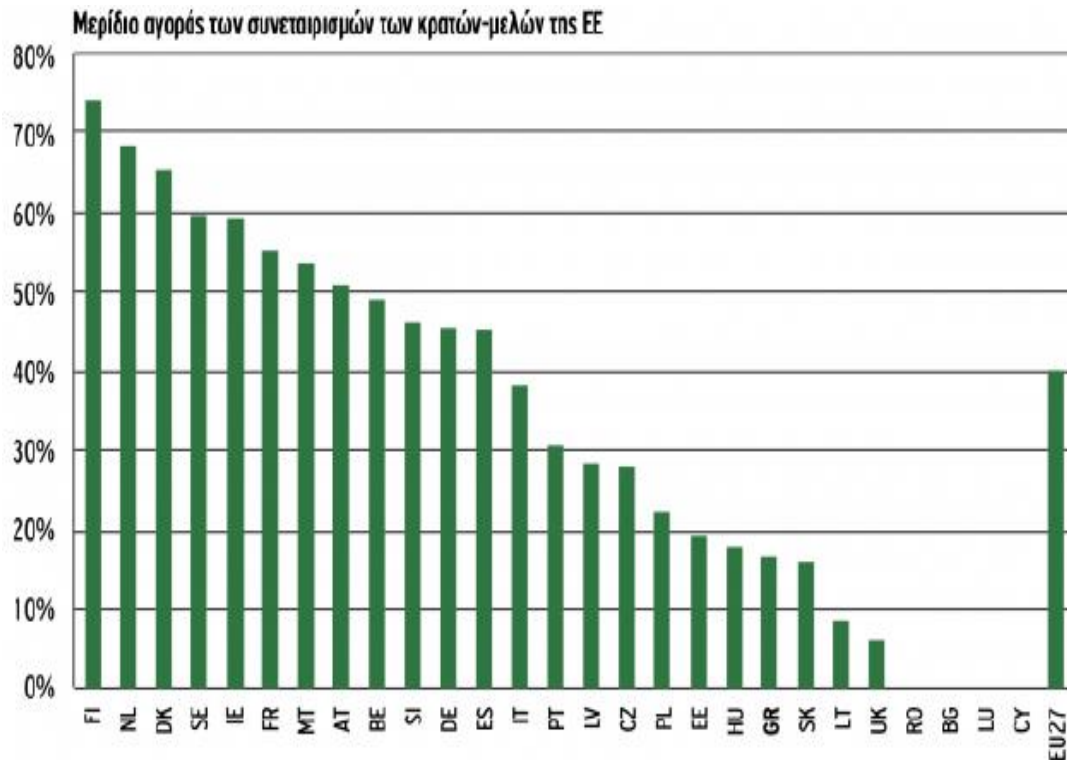
Σχεδιάγραμμα 2: Απεικόνιση των κατηγοριών των κεφαλαιουχικών εταιρειών (joint stock companies)

Πηγή: Tough Nickel, 2020

Η διαφοροποίηση και η σχετική τυπολογία περί των κεφαλαιουχικών εταιρειών είναι πολυδιάστατη και πολυσχιδής, όπως διαφαίνεται σχεδόν στο σύνολο των σχετικών νομοθετικών πλαισίων ανά τον πλανήτη. Ωστόσο, το ζήτημα είναι η διάσταση επί της κεντρικής φιλοσοφίας δραστηριοποίησης και επί της συγκεκριμένης περίπτωσης, η μείζων διαφοροποίηση σχετίζεται με τις συνεταιριστικές διαδικασίες ανάπτυξης και εκπλήρωσης των αναγκών είτε των καταναλωτών είτε και των παραγωγών.

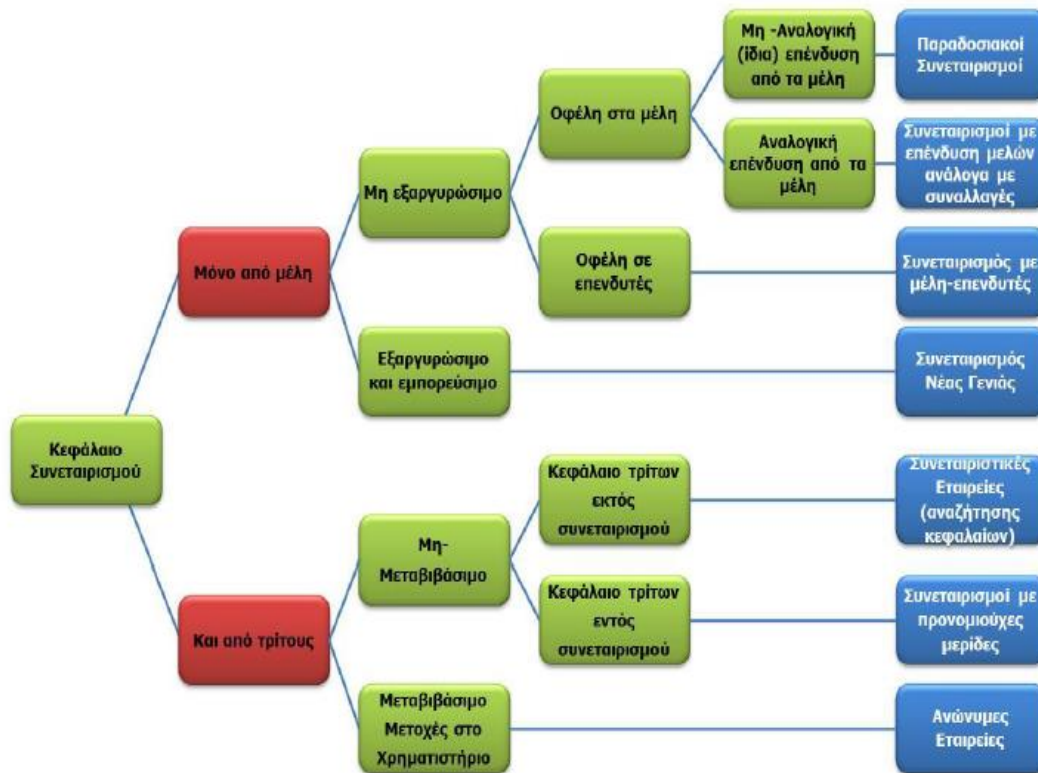
Σχεδιάγραμμα 3: Συγκριτική απεικόνιση του μεριδίου αγοράς των συνεταιρισμών μεταξύ των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Πηγή: European Commission, 2012

Στις βόρειες χώρες της ευρωπαϊκής ηπείρου, οι συνεταιρισμοί καταγράφουν σαφώς καλύτερες επιδόσεις με τα επίπεδα διείσδυσής τους στις εγχώριες αγορές να είναι ιδιαίτερος υψηλά. Αντιθέτως, στην Κεντρική και στη Νότια Ευρώπη, τα σχετικά ποσοστά παρουσιάζονται μειωμένα, με το μερίδιο αγοράς των συνεταιρισμών να κυμαίνεται συχνά περίπου στο 20%. Το εν λόγω στοιχείο αναδεικνύει τις ιδιαιτερότητες της οικονομικής οργάνωσης της αγροτικής παραγωγής του νότου, αλλά και την ανεπάρκεια λήψης των αναγκαίων και καταλληλότερων μέτρων στήριξης του συνεταιριστικού θεσμού.

Σχεδιάγραμμα 4: Απεικόνιση των εναλλακτικών συνεταιριστικών μοντέλων βάσει της ιδιοκτησιακής δομής τους

Πηγή: Κοντογεώργος και Σεργάκη, 2015

Οι διαφοροποιήσεις μεταξύ των συνεταιρισμών ανταποκρίνονται συχνά στις προκύπτουσες ανάγκες λόγω της εξέλιξης των κοινωνικοοικονομικών δομών και της βελτίωσης των όρων τεχνογνωσίας και τεχνολογίας. Υπ' αυτό το πρίσμα, οι εναλλακτικές νομικές μορφές απηχούν την οργάνωση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά κάθε μορφής συνεταιριστικής πρότασης και αποτελούν μέρος ενός συνολικότερου προτάγματος καινοτομίας. Ο νόμος 4673/2020 δείχνει να αγνοεί παντελώς το εν λόγω «οικοςύστημα» της συνεταιριστικής παράδοσης και συγκαρινής δυναμικής και επιχειρεί να χαράξει πολιτική επί τη βάση της προειλημμένης γνώσης για τις κεφαλαιουχικές εταιρείες.

Άρθρο 41 του νόμου 4673/2020 επισυναφθέν κατά τη συζήτηση στην Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων αρχικά ως τροπολογία (Βουλή των Ελλήνων, 2020)

Άρθρο 41

Ευθύνη διοικήσεων αγροτικών συνεταιριστικών οργανώσεων

1. Από την καθ' οιονδήποτε τρόπο υπαγωγή των Αγροτικών Συνεταιριστικών Οργανώσεων κάθε βαθμού, των Συνεταιριστικών Εταιρειών (ΣΕ) του ν. 2810/2000 και των ΑΣ και Αγροτικών Εταιρικών Συμπράξεων (ΑΕΣ) του ν. 4015/2011 και του ν. 4384/2016, σε καθεστώς εκκαθάρισης ή πτώχευσης ή από την υποβολή αίτησης εξυγίανσης κατ' άρθρα 99 επ. του Πτωχευτικού Κώδικα και μέχρι την ολοκλήρωση των ως άνω διαδικασιών εκκαθάρισης ή πτώχευσης ή την ολοκλήρωση της διαδικασίας εξυγίανσης εφόσον η σχετική αίτηση γίνει δεκτή, σε κάθε δεν περίπτωση όχι πέραν της πενταετίας από την έναρξη ισχύος του παρόντος, διατάξεις νόμων οι οποίες προβλέπουν ατομική και αλληλέγγυο ευθύνη φυσικών προσώπων με νομικό πρόσωπο ή διοικητικά μέτρα ή διοικητικές κυρώσεις ή ποινική ή αστική ευθύνη, για τη μη καταβολή φόρων, τελών, εισφορών, δασμών προς το Δημόσιο ή Ν.Π.Δ.Δ. συμπεριλαμβανομένων των οργανισμών κύριας και επικουρικής ασφάλισης, αναστέλλονται για τα μέλη της διοίκησής τους, τα δεν επιβληθέντα δυνάμει των διατάξεων αυτών μέτρα αναστέλλονται. Για όσο διαρκεί η παραπάνω αναστολή, συμπεριλαμβανομένης και της αναστολής είσπραξης κατά την έννοια του άρθρου 3 της απόφασης Γ.Γ.Δ.Ε. ΠΟΑ. 1274/2013 (Β' 3398), μπορεί, κατόπιν αίτησης των ως άνω φυσικών προσώπων, να εκδοθεί φορολογική και ασφαλιστική ενημερότητα για κάθε νόμιμη χρήση, με εξαίρεση την εξ επαχθούς ή εκ χαριστικής αιτίας μεταβίβαση εμπράγματων δικαιωμάτων. Για το ίδιο χρονικό διάστημα αναστέλλονται η δυνατότητα υποβολής αίτησης για άσκηση ποινικής δίωξης για τα βεβαιωμένα στη φορολογική διοίκηση και στους ασφαλιστικούς οργανισμούς χρέη και η δυνατότητα άσκησης σχετικής ποινικής δίωξης, ενώ σε περίπτωση που έχει ήδη ασκηθεί, αναστέλλεται η πρόοδος της ποινικής διαδικασίας. Αναστέλλεται επίσης η εκδίκαση όλων των ποινικών υποθέσεων, που εκκρεμούν ενώπιον των ποινικών δικαστηρίων κάθε βαθμού δικαιοδοσίας, για τα προαναφερόμενα πρόσωπα και για τις ίδιες αιτίες. Η εκτέλεση της ποινής που τυχόν επιβλήθηκε αναστέλλεται ή, εφόσον άρχισε η εκτέλεσή της, διακόπτεται. Ομοίως αναστέλλονται η λήψη αναγκαστικών μέτρων, η έναρξη και η συνέχιση αναγκαστικής εκτέλεσης και η λήψη ασφαλιστικών μέτρων εις βάρος της προσωπικής περιουσίας των, κατά τις ισχύουσες διατάξεις,

ατομικώς και εις ολόκληρον ευθυνομένων μαζί με τα ως άνω νομικά πρόσωπα, φυσικών προσώπων. 2. Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου καταλαμβάνουν όλα τα φυσικά πρόσωπα, τα οποία σύμφωνα με τις κείμενες διατάξεις ευθύνονται αλληλεγγύως και εις ολόκληρον με τα ως άνω νομικά πρόσωπα, ήτοι τους προέδρους και λοιπά μέλη της διοίκησής τους ή τους εντεταλμένους υπαλλήλους τους, όπως είναι ιδίως οι διευθύνοντες σύμβουλοι, οι γενικοί διευθυντές, οι διευθυντές, οι γραμματείς και οι ταμίες, και ειδικότερα τόσο τα πρόσωπα που υπηρετούν κατά την έναρξη ισχύος του παρόντος άρθρου, όσο και εκείνα, η θητεία των οποίων έχει λήξει καθ' οιονδήποτε τρόπο μέχρι την έναρξη ισχύος του. 3. Ο χρόνος της ανωτέρω αναστολής δεν συνυπολογίζεται στον χρόνο κάθε είδους ποινικής ή αστικής παραγραφής τυχόν αδικημάτων, παραβάσεων και απαιτήσεων. Ο χρόνος παραγραφής δεν συμπληρώνεται πριν περάσει τουλάχιστον ένα (1) έτος από τη λήξη της αναστολής, εκτός εάν ο απομένων κατά τη λήξη της αναστολής χρόνος παραγραφής είναι μεγαλύτερος. 4. Η κατά τα ανωτέρω αναστολή εκτέλεσης ισχύει και για κατασχέσεις απαιτήσεων των ως άνω φυσικών προσώπων, που έχουν επιβληθεί στα χέρια τρίτων. Από την έναρξη ισχύος του παρόντος οι τρίτοι εις χείρας των οποίων έχει επιβληθεί κατάσχεση από το Δημόσιο ή από ασφαλιστικούς οργανισμούς καθίστανται μεσεγγυούχοι των κατασχεθέντων αξιώσεων και η διαδικασία αναγκαστικής εκτέλεσης και απόδοσης των κατασχεθέντων συνεχίζεται μετά τη λήξη της αναστολής. 5. Οι διατάξεις του παρόντος άρθρου δεν έχουν εφαρμογή για τις περιπτώσεις που τα πρόσωπα της παραγράφου 2 έχουν καταδικαστεί αμετάκλητα για αδικήματα που διαπράχθηκαν με δόλο σε βάρος της περιουσίας των νομικών προσώπων του παρόντος. 6. Η πενταετής προθεσμία της παραγράφου 1 μπορεί να παραταθεί για έναν επιπλέον χρόνο με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών, Εργασίας και Κοινωνικών Υποθέσεων, Δικαιοσύνης και Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

Άρθρο 44 του νόμου 4673/2020 επισυναφθέν κατά τη συζήτηση στην Ολομέλεια της Βουλής των Ελλήνων αρχικά ως τροπολογία (Βουλή των Ελλήνων, 2020)

Άρθρο 44

Λύση και εκκαθάριση ανενεργών ΑΣ

Εντός των πρώτων δύο (2) μηνών της προθεσμίας που τίθεται για τους ΑΣ της παραγράφου 3 του άρθρου 36, αυτοί μπορούν να αποφασίσουν τη λύση τους και τη θέση τους σε εκκαθάριση σύμφωνα με τα άρθρα 31 και 32 του παρόντος νόμου. Στην περίπτωση αυτή, για τη διευκόλυνση της εκκαθάρισης, οι συνεταιρισμοί αυτοί, αφού υποβάλουν φορολογική δήλωση για το τρέχον φορολογικό έτος εντός προθεσμίας δύο (2) μηνών από την έναρξη ισχύος του παρόντος νόμου, απαλλάσσονται για τα προηγούμενα φορολογικά έτη από κάθε πρόστιμο, πρόσθετο φόρο, τόκο ή προσαύξηση εκπρόθεσμης καταβολής το οποίο επιβλήθηκε λόγω της μη υποβολής παντός είδους δηλώσεων προς τη φορολογική διοίκηση, όπως εισοδήματος, Φ.Π.Α., ακινήτου περιουσίας, παρακρατούμενων φόρων, μεταβολών μητρώου, μισθωτών υπηρεσιών και λοιπών δηλώσεων.

Άρθρο 47 νόμου 4548/2018 (Βουλή των Ελλήνων, 2018)

Άρθρο 47

Εξαγορά των μετοχών της μειοψηφίας από τον πλειοψηφούντα μέτοχο

1. Με την επιφύλαξη των διατάξεων για τη δημόσια πρόταση αγοράς κινητών αξιών, αν ένας μέτοχος απέκτησε μετά την ίδρυση της εταιρείας και διατηρεί το ενενήντα πέντε τοις εκατό (95%) τουλάχιστον του κεφαλαίου της, μπορεί να εξαγοράσει τις μετοχές των μειοψηφούντων μετόχων έναντι ανταλλάγματός, που πρέπει να ανταποκρίνεται στην πραγματική αξία των μετοχών αυτών. Το δικαίωμα αυτό ασκείται μέσα σε πέντε (5) έτη από τότε που ο πλειοψηφών μέτοχος απέκτησε το παραπάνω ποσοστό. 2. Στον έλεγχο των προϋποθέσεων άσκησης του δικαιώματος εξαγοράς και στον προσδιορισμό του ανταλλάγματος προβαίνει, ύστερα από αίτηση του πλειοψηφούντος μετόχου, το δικαστήριο με τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας. Ο αιτών υποβάλλει στο δικαστήριο έκθεση πραγματογνωμοσύνης, που συντάσσεται από τα πρόσωπα της παραγράφου 3 του άρθρου 17. Τα πρόσωπα αυτά ορίζει ο αιτών. Το διοικητικό συμβούλιο της εταιρείας υποχρεούται να παράσχει στα πρόσωπα αυτά όλα τα αναγκαία οικονομικά στοιχεία. Το δικαστήριο εκτιμά ελεύθερα την έκθεση των πραγματογνωμόνων. 3. Ο πλειοψηφών μέτοχος οφείλει να παρακαταθέσει το συνολικό αντάλλαγμα, που αντιστοιχεί στις μετοχές της μειοψηφίας, σε πιστωτικό ίδρυμα, το οποίο αναλαμβάνει να καταβάλει το αντάλλαγμα στους δικαιούχους μετόχους, ύστερα από έλεγχο της νομιμοποίησής τους. Η καταβολή γίνεται με την παράδοση των μετοχικών τίτλων, εφόσον έχουν εκδοθεί. Το πιστωτικό ίδρυμα μπορεί να επιφυλαχθεί του δικαιώματος να παρακαταθέσει στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων το μέρος του ανταλλάγματος που δεν αναζητήθηκε για διάστημα τουλάχιστον έξι (6) μηνών. Η ανωτέρω παρακατάθεση συνοδεύεται από τη δικαστική απόφαση της παραγράφου 2 και αντίγραφο της έκθεσης πραγματογνωμοσύνης. Οι μειοψηφούντες μέτοχοι δικαιούνται να λάβουν αντίγραφα των παραπάνω εγγράφων έναντι του κόστους αυτών. 4. Η άσκηση του δικαιώματος της παραγράφου 1 γίνεται, με ποινή ακυρότητας, με σχετική δημόσια δήλωση, που περιλαμβάνει: α) την επωνυμία της εταιρείας, τα στοιχεία αυτού που ασκεί το δικαίωμα και το ποσοστό που ο τελευταίος έχει στην εταιρεία, β) τα στοιχεία και το περιεχόμενο της δικαστικής απόφασης για τη διαπίστωση των προϋποθέσεων άσκησης του δικαιώματος και τον προσδιορισμό του ανταλλάγματος, και γ) τα στοιχεία του πιστωτικού ιδρύματος όπου έχει γίνει η

παρακατάθεση του ανταλλάγματος και από το οποίο οι μέτοχοι της μειοψηφίας μπορούν να εισπράξουν το αντάλλαγμα, καθώς και τις τυχόν προϋποθέσεις για την είσπραξη αυτού. Ιδιαίτερα, πρέπει να επισημαίνεται η δυνατότητα του πιστωτικού ιδρύματος να παρακαταθέσει το αντάλλαγμα στο Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων. 5. Η δήλωση της παραγράφου 4 υποβάλλεται σε δημοσιότητα. Από την ημερομηνία της δημοσίευσης, οι μετοχές των μειοψηφούντων μετόχων περιέρχονται αυτοδικαίως στον πλειοψηφούντα μέτοχο και οι πρώτοι μπορούν να εισπράξουν αμέσως το αντάλλαγμα. Αν έχουν εκδοθεί μετοχικοί τίτλοι, μέχρι την παράδοσή τους κατά την παράγραφο 3 ενσωματώνουν μόνο το δικαίωμα λήψης του ανταλλάγματος. 6. Αν τα στοιχεία των μετόχων της μειοψηφίας είναι γνωστά, η δήλωση της παραγράφου 5 μπορεί να αντικατασταθεί με ατομική γνωστοποίηση προς αυτούς, με τρόπο που αποδεικνύει την παραλαβή της. Στην περίπτωση αυτή, η μεταβίβαση των μετοχών κάθε μετόχου επέρχεται κατά το χρόνο της τελευταίας γνωστοποίησης, η οποία πρέπει να συντελεσθεί μέσα σε δεκαπέντε (15) ημέρες από την πρώτη. Σχετική ειδοποίηση για το χρόνο της πρώτης και της τελευταίας γνωστοποίησης γίνεται με νέα δήλωση του μετόχου που ασκεί το δικαίωμα εξαγοράς με τον ίδιο τρόπο. 7. Η μεταβίβαση των μετοχών δεν κωλύεται από τυχόν άσκηση ενδίκων μέσων, αίτησης ανάκλησης ή μεταρρύθμισης ή τριτανακοπής κατά της απόφασης που διαπίστωσε τις προϋποθέσεις άσκησης του δικαιώματος εξαγοράς και όρισε το αντάλλαγμα. Στην περίπτωση αυτή, αξίωση αποζημίωσης δεν αποκλείεται.

Άρθρο 38 νόμου 4673/2020 (Βουλή των Ελλήνων, 2020)

Άρθρο 38

Εθνική Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών

1. Για τη σύσταση νομικού προσώπου ιδιωτικού δικαίου μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα με τίτλο «Εθνική Ένωση Αγροτικών Συνεταιρισμών (ΕΘ.Ε.Α.Σ.)» (ΕΘ.Ε.Α.Σ.), που αποτελεί την εθνική συντονιστική οργάνωση των ΑΣ και των λοιπών νομικών προσώπων που είναι εγγεγραμμένοι στο ΕΜΑΣ, πλην των Διεπαγγελματικών Οργανώσεων, απαιτούνται: α) Η σύνταξη και υπογραφή του καταστατικού της ΕΘ.Ε.Α.Σ. από εγγεγραμμένα μέλη του ΕΜΑΣ, τα οποία είναι ενήμερα σύμφωνα με το άρθρο 23 και αντιπροσωπεύουν τουλάχιστον το πενήντα ένα τοις εκατό (51%) του κύκλου εργασιών των ενήμερων μελών του ΕΜΑΣ και β) Η έγκριση του καταστατικού της με απόφαση της εποπτεύουσας Αρχής του άρθρου 21.

2. Θέματα σχετικά με τον χρόνο σύγκλησης, τη συγκρότηση, τη λειτουργία και τις αρμοδιότητες της Γενικής Συνέλευσης, του Διοικητικού Συμβουλίου και του Εποπτικού Συμβουλίου ρυθμίζονται από το καταστατικό. Με το καταστατικό ρυθμίζεται και κάθε άλλο θέμα σχετικό με τη λειτουργία και την οργάνωση της ΕΘ.Ε.Α.Σ., εφόσον δεν έρχεται σε αντίθεση με τις διατάξεις του παρόντος άρθρου.

3. Μέλη της ΕΘ.Ε.Α.Σ. μπορούν να είναι οι ΑΣ, οι ΑΕΣ, οι αναγκαστικοί συνεταιρισμοί και οι Ενώσεις τους, οι Ομάδες και Οργανώσεις Παραγωγών και οι Ενώσεις τους που είναι εγγεγραμμένοι στο ΕΜΑΣ. Η ΕΘ.Ε.Α.Σ. έχει ως περιφέρεια ολόκληρη τη Χώρα και έδρα τον δήμο που ορίζει το καταστατικό της. Το ύψος της ετήσιας εισφοράς των μελών της ΕΘ.Ε.Α.Σ. καθορίζεται με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης.

4. Για την εκπλήρωση των σκοπών της, η ΕΘ.Ε.Α.Σ.: α) Εκπροσωπεί τα μέλη της στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της Χώρας. β) Επιμελείται τη διάδοση και προώθηση της συνεταιριστικής ιδέας και προτείνει και αναπτύσσει μεθόδους για την ενίσχυση της οικονομικής δραστηριότητας των μελών της, χωρίς να ενεργεί η ίδια πράξεις παραγωγής, διακίνησης ή εμπορίας. γ) Εξυπηρετεί και εκπαιδεύει τα μέλη της, με την ανάληψη και την εκπόνηση μελετών, ερευνητικών έργων και εργασιών, μπορεί δε, να μετέχει σε διαγωνισμούς για τη σύναψη συμβάσεων παροχής υπηρεσιών, που έχουν σχέση με την αγροτική και συνεταιριστική εκπαίδευση και ανάπτυξη. Εφόσον προβλέπεται στο καταστατικό της, μετέχει σε νομικά πρόσωπα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα, με σκοπό την προώθηση και ανάπτυξη των μελών της και της συνεταιριστικής εκπαίδευσης. δ) Γνωμοδοτεί, ύστερα από αίτημα του Υπουργού

Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, για θέματα που αφορούν στο συνεταιριστικό κίνημα, την αγροτική παραγωγή και την ανάπτυξη του αγροτικού τομέα. 5. Το Διοικητικό και το Εποπτικό Συμβούλιο της ΕΘ.Ε.Α.Σ. εκλέγονται από τη Γενική Συνέλευση, η οποία συνέρχεται για τον σκοπό αυτόν, το αργότερο κάθε τέσσερα (4) χρόνια. Τις εκλογές για την ανάδειξη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου και του Εποπτικού Συμβουλίου, διενεργεί Εφορευτική Επιτροπή η οποία εκλέγεται από τη Γενική Συνέλευση και αποτελείται από πέντε (5) μέλη. Στις εκλογές προεδρεύει της εφορευτικής επιτροπής δικηγόρος που ορίζεται από τον Δικηγορικό Σύλλογο της έδρας της ΕΘ.Ε.Α.Σ.. 6. Κάθε μέλος της ΕΘ.Ε.Α.Σ. αντιπροσωπεύεται στη Γενική Συνέλευση μόνο από αντιπροσώπους που ορίζονται με απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου και διαθέτουν μία (1) ψήφο ο καθένας. Ο αριθμός των ψήφων κάθε μέλους, ορίζεται με βάση το ύψος του κύκλου εργασιών του. Το ύψος του κύκλου εργασιών προκύπτει από τα καταχωρισμένα στοιχεία στο ΕΜΑΣ και βεβαιώνεται από σχετικό έγγραφο της εποπτεύουσας Αρχής, προ της διενέργειας της Γενικής Συνέλευσης. Κύκλος εργασιών μέλους από πεντακόσιες χιλιάδες ευρώ (500.000€) έως ένα εκατομμύριο ευρώ (1.000.000€) αντιστοιχεί σε μία (1) ψήφο και για κάθε δύο επιπλέον εκατομμύρια ευρώ (2.000.000€) κύκλου εργασιών προστίθεται επιπλέον μία (1) ψήφος, με μέγιστο αριθμό ψήφων ανά μέλος τις είκοσι (20). Μέλη με κύκλο εργασιών μικρότερο από πεντακόσιες χιλιάδες ευρώ (500.000€) το καθένα μπορούν, με έγγραφη συμφωνία τους καταρτιζόμενη τουλάχιστον τρεις (3) ημέρες πριν από τη γενική συνέλευση, να συγκροτούν ομάδα μελών, η οποία διαθέτει τόσες ψήφους, όσες αντιστοιχούν στο άθροισμα των κύκλων εργασιών των μελών της ομάδας κατά τα οριζόμενα στο προηγούμενο εδάφιο. Η ομάδα μελών με την έγγραφη συμφωνία της ή το διοικητικό συμβούλιο του μέλους μπορούν να ορίζουν και μόνον έναν αντιπρόσωπο της ομάδας ή του μέλους αντίστοιχα. Στην περίπτωση αυτή, ο μοναδικός αντιπρόσωπος εκπροσωπεί το σύνολο των ψήφων που αναλογούν στην ομάδα ή στο μέλος. 7. Ο διαχειριστικός έλεγχος της ΕΘ.Ε.Α.Σ. διενεργείται ετησίως από ορκωτό ελεγκτή λογιστή και κατά τα λοιπά, εφαρμόζονται αναλογικά οι διατάξεις των άρθρων 24 και 25. 8. Το καταστατικό της ΕΘ.Ε.Α.Σ. μπορεί να προβλέπει την ίδρυση και λειτουργία περιφερειακών παραρτημάτων σε κάθε περιφερειακή ενότητα, τα οποία αναλαμβάνουν την προώθηση των δραστηριοτήτων της στην περιφέρεια της ευθύνης του παραρτήματος, τον συντονισμό και την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων των μελών, την ενημέρωση και εκπαίδευση των αγροτών της περιοχής και τη συνεργασία με τις τοπικές δημόσιες αρχές. Η εκλογή

των Διοικήσεων των περιφερειακών παραρτημάτων γίνεται κατ' αναλογία με τις προβλεπόμενες διατάξεις για την εκλογή των κεντρικών οργάνων και σύμφωνα με τις επί μέρους ρυθμίσεις που μπορεί να προβλέπει το καταστατικό.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσσα

Αφουξενίδης, Α. (2008). Όψεις της κοινωνίας των πολιτών. Στο: Σ. Μ. Κονιόρδος, επιμ., *Όψεις της σύγχρονης ελληνικής και ευρωπαϊκής κοινωνίας*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, σ. σ. 23–35.

Βιβλιοθήκη της Βουλής (2017). Συνταγματικά κείμενα [online] Διαθέσιμο στο: library.parliament.gr/Ψηφιακή-Βιβλιοθήκη/Συντάγματα-και-Κανονισμοί/συνταγματικά-κείμενα [Προσπελάστηκε στις 14/5/2020].

Βουλή των Ελλήνων (2001). Σύνταγμα της Ελλάδας (αναθεωρημένο το έτος 2001) [online] Διαθέσιμο στο: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/8c3e9046-78fb-48f4-bd82-bbba28ca1ef5/SYNTAGMA.pdf> [Προσπελάστηκε στις 12/5/2020].

Βουλή των Ελλήνων (2018). Νόμος 4548/2018: Αναμόρφωση του δικαίου των ανωνύμων εταιρειών [online] Διαθέσιμο στο: https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=7386e2ed-74e1-4718-a294-a8f6014cd71c [Προσπελάστηκε στις 8/6/2020].

Βουλή των Ελλήνων (2020). Νόμος 4673/2020: Αγροτικοί Συνεταιρισμοί και άλλες διατάξεις [online] Διαθέσιμο στο: https://www.hellenicparliament.gr/Nomothetiko-Ergo/Anazitisi-Nomothetikou-Ergou?law_id=185752e7-a8d4-4866-8e58-ab64016dbe0a [Προσπελάστηκε στις 14/4/2020].

Διαρκής Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου (2020). *Συνεδρίαση 24^{ης} Φεβρουαρίου 2020 – Ακρόαση εξωκοινοβουλευτικών προσώπων κατά το άρθρο 40, παράγραφος 1 του Κανονισμού της Βουλής (Κ.τ.Β.)*.

Δουβίτσα, Ι. (2019). *Η ελληνική συνεταιριστική νομοθεσία: Από τον κατακερματισμό στην ενοποίηση*. Θεσσαλονίκη: Ίδρυμα Χάινριχ Μπελ Ελλάδας.

Δουβίτσα, Ι. (2020α). Η περίπτωση του νόμου 4673/2020 «Αγροτικοί συνεταιρισμοί και άλλες διατάξεις». *Εφημερίδα «Αυγή»* [online] Διαθέσιμο στο: <http://www.avgi.gr/article/10811/10919086/to-katakermatismeno-kai-synechos-metaballomeno-nomiko-topio-peri-synetairismou-e-periptose-tou-nomou-4673-2020-agrotikoi-synetairismoi-kai-alles-diata> [Προσπελάστηκε στις 20/4/2020].

Δουβίτσα, Ι. (2020β). *Ομιλία στη Διαρκή Επιτροπή Παραγωγής και Εμπορίου της Βουλής των Ελλήνων*. Αδιόρθωτα πρακτικά, 2η συνεδρίαση-ακρόαση εξωκοινοβουλευτικών προσώπων, 24/2/2020.

Κονιόρδος, Σ. Μ. (2006). Κοινωνικό κεφάλαιο: Μεταξύ θεωρητικής σαφήνειας και σύγχυσης. *Επιστήμη και κοινωνία*, τ. 16, σ. σ. 1–38.

Κοντογεώργος, Α. και Σεργάκη, Π. (2015). *Αρχές διοίκησης αγροτικών συνεταιρισμών: Προκλήσεις και προοπτικές*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.

Λαγοπούλου, Ε. και Μαλαμίδης, Α. (2019). Τα είδη των εταιρειών στην Ελλάδα. Διαφορές και πλεονεκτήματα [online] Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/3hGxDDm> [Προσπελάστηκε στις 4/6/2020].

Νικολαΐδης, Ε. (2008). Μύθοι και στερεότυπα για τον αγροτικό χώρο: Η γεωγραφική διάσταση. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, Τομ. 125, σ. σ. 21–40.

Νικολαΐδης, Ε. (2010). *Γεωργία, περιβάλλον, διατροφή: Η ελληνική γεωργία στο παγκόσμιο αγροτροφικό σύστημα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Ομάδες Παραγωγών (2020). Υπονομεύεται η συνεταιριστική ταυτότητα με το νέο σχέδιο νόμου για τους συνεταιρισμούς; [online] Διαθέσιμο στο: <https://bit.ly/30TcEX9> [Προσπελάστηκε στις 24/6/2020].

Παναγιώτου, Π. Κ. (2014). *Εμπορικό δίκαιο: Μεταβολές και συμπληρώσεις*. Σημειώσεις θεματικής ενότητας «Αρχές Δικαίου και Διοίκησης» – Πρόγραμμα σπουδών «Διοίκηση Επιχειρήσεων και Οργανισμών». Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Παπαδόπουλος, Ν. (2018). Ο μύθος ότι η Ελλάδα δεν έχει επαρκή παραγωγή τροφίμων [online] Διαθέσιμο στο: https://www.logiosermis.net/2015/06/blog-post_769.html [Προσπελάστηκε στις 24/6/2020].

Παππά, Μ. (2006). *Β' Αγροτική Μεταρρύθμιση: Οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων – Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας.

Σύνδεσμος Ελλήνων Βιομηχάνων (2017). Ο πρωτογενής τομέας στην Ευρώπη και στην Ελλάδα [online] Διαθέσιμο στο: http://www.sev.org.gr/Uploads/Documents/50705/SPECIAL_REPORT_agro%202017_final.pdf [Προσπελάστηκε στις 12/6/2020].

European Commission (2012). Support for farmers' cooperatives [online] Διαθέσιμο στο:

<https://pdfs.semanticscholar.org/d167/e4e1ec8cd1f1adbca8d788e6831c92db3758.pdf>

[Προσπελάστηκε στις 20/6/2020].

AP Generalis (2020). Κεφαλαιουχικές εταιρείες [online] Διαθέσιμο στο: www.xn--etairikodikaiio-n82h.com/πρακτικός-οδηγός/κεφαλαιουχικές-εταιρείες/

[Προσπελάστηκε στις 19/6/2020].

Dinerstein, A. C. (2017). Συν-διαμόρφωση των πολιτικών ή όραμα για ένα άλλο μέλλον; Οι πρακτικές της Κ.Α.Λ.Ο. και το ζήτημα της μετατροπής τους σε πολιτικές (Ι. Δουβίτσα, Μετάφραση), 15 σ. σ..

Henrÿ, H. (2012). Κατευθυντήριες γραμμές για τη συνεταιριστική νομοθεσία. Αθήνα: Δίκτυο Κοινωνικής Αλληλεγγύης και Περιφερειακής Ανάπτυξης (Δίκτυο Κ.Α.Π.Α.).

Lawspot (2012). Νόμος 4072/2012: Βελτίωση επιχειρηματικού περιβάλλοντος – Νέα εταιρική μορφή – Σήματα – Μεσίτες Ακινήτων – Ρύθμιση θεμάτων ναυτιλίας, λιμένων και αλιείας και άλλες διατάξεις [online] Διαθέσιμο στο:

<https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/nomos-4072-2012>

[Προσπελάστηκε στις 8/6/2020].

Lawspot (2016). Νόμος 4384/2016: Αγροτικοί Συνεταιρισμοί, μορφές συλλογικής οργάνωσης του αγροτικού χώρου και άλλες διατάξεις [online] Διαθέσιμο στο:

<https://www.lawspot.gr/nomikes-plirofories/nomothesia/nomos-4384-2016>

[Προσπελάστηκε στις 6/6/2020].

Ξενόγλωσση

Chaves, R. (2008). Public policies and social economy in Spain and Europe. *CIRIEC-ESPAÑA, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa*, Vol. 62, σ. σ. 43–60.

European Commission (2013). *Guide to social innovation*. Brussels: Regional and urban policy publications, Office of the European Union.

European Parliament (2013). The social and employment situation in Greece [online] Διαθέσιμο στο: [europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/507491/IPOL-EMPL_NT\(2013\)507491_EN.pdf](http://europarl.europa.eu/RegData/etudes/note/join/2013/507491/IPOL-EMPL_NT(2013)507491_EN.pdf) [19/4/2020].

International Co-operative Alliance (2018). Our history [online] Διαθέσιμο στο: <https://www.ica.coop/en/cooperatives/history-cooperative-movement>

[Προσπελάστηκε στις 22/6/2020].

International Co-Operative Alliance (2020). Response of the ICA on the public consultation on the draft law on rural cooperatives of the Ministry of Rural Development and Food, Government of Greece. Διαθέσιμο στο: http://omadesparagogon.gr/wp-content/uploads/2020/02/ica_letter_for_consultation_14_01_2020.pdf

[Προσπελάστηκε στις 21/6/2020].

Kenton, W. (2019). Joint-stock company [online] *Investopedia*. Διαθέσιμο στο: <https://www.investopedia.com/terms/j/jointstockcompany.asp> [Προσπελάστηκε στις 3/6/2020].

Mendell, M. and Alain, B., (2013). Evaluating the formation of enabling public policy for the Social and Solidarity Economy from a comparative perspective. The effectiveness of collaborative processes or the co-construction of public policy. *Draft paper prepared for the UNRISD International Conference: Potential and Limits of Social and Solidarity Economy*, 6–8 May 2013, Geneva, Switzerland, σ. σ. 1–21.

Poirier, Y. (2016). Legal and political recognition of social solidarity economy (SEE): An overview on SSE public policies and guidelines. *International network for the promotion of social solidarity economy (RIPESS)*, 12 σ. σ..

Toppr (2020). Joint Stock Company [online] Διαθέσιμο στο: <https://www.toppr.com/guides/business-studies/forms-of-business-organisations/joint-stock-company/> [Προσπελάστηκε στις 2/6/2020].

Tough Nickel (2020). Joint Stock Companies: Definition, types, and formation procedures [online] Διαθέσιμο στο: <https://toughnickel.com/business/Joint-Stock-Company> [Προσπελάστηκε στις 23/6/2020].

Tremblay, C. (2010). Public policy trends and instruments supporting the social economy: International experiences. *CSERP, Public policy paper series*, Vol. 2, σ. σ. 10–45.

Ιωάννης Αθ. Σαρακιώτης

Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/ δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δεν που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.

Ο δηλών

Ιωάννης Αθ. Σαρακιώτης